

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KARAMAN İLİNDE KOYUNCULUK ÜRETİM FAALİYETİNE YER VEREN İŞLETMELERİN YAPISAL ANALİZİ

AYŞE KOCA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Kasım/2014
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

İmza

Ayşe KOCA

03/11/2014

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KARAMAN İLİNDE KOYUNCULUK ÜRETİM FAALİYETİNE YER VEREN İŞLETMELERİNİN YAPISAL ANALİZİ

AYŞE KOCA

Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Mithat DİREK

2014, 85 Sayfa

Jüri
Yrd. Doç.Dr. Mithat DİREK (Danışman)
Prof.Dr. Birol Dağ
Doç.Dr. Zeki Bayramoğlu

Bu çalışma, Karaman ilinde faaliyet gösteren koyunculuk işletmelerinin yapısının araştırılması amacıyla yapılmıştır. Araştırma da kullanılan veriler, tabakalı tesadüfî örnekleme yöntemine göre seçilen 61 işletme ile yapılan anketlerden elde edilmiştir. Elde edilen veriler 2011 üretim dönemine aittir.

İncelenen işletmelerde, işletme başına ortalama hayvan varlığı 9,29 BBHB olup, işletme başına ortalama 122,18 da işletme arazisi tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerde, işletme başına ortalama 153.175,96 TL aktif sermaye hesaplanmış olup, bu sermayenin %67,78'si arazi sermayesi, % 32,22'si ise işletme sermayesinden oluşmaktadır. Pasif sermaye içerisinde öz sermayenin payı %93,24 olarak hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerde ortalama saf hasıla 19.291,65 TL, tarımsal gelir 24.565,96 TL, mali rantabilite 13,51 ve ekonomik rantabilite 12,59 olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Koyunculuk işletmeleri, yapısal analiz, Karaman ili

ABSTRACT

MS THESIS

STRUCTURAL ANALYSIS OF ENTERPRISES HAVING SHEEP RAISING ACTIVITY IN KARAMAN PROVINCE

AYŞE KOCA

Selçuk University Institute of Science
Department of Agricultural Economics

Advisor: Dr. Mithat DİREK

2014, 85 Pages

Jury
Dr. Mithat DİREK (Advisor)
Prof.Dr. Birol Dağ
Dr. Zeki Bayramoğlu

This study was carried out to investigate the structure of sheep farming enterprises operating in Karaman. The data used in the study were obtained by survey method, conducted with 61 enterprises chosen according to the stratified random sampling method. The data obtained belongs to the production period of the year 2011.

In the enterprises surveyed, the average presence of animals per farm is 9,29 BBHB (Bovine Animal Unit), and an average of 122.18 decares land per farm has been identified. In the enterprises surveyed, an average of 153.175,96 TL active capital assets per farm is calculated, being 67,78% of this capital is land capital, and 32,22% is operational capital. The equity interest in passive capital is calculated as 93,24%.

In the enterprises surveyed, the average net output is determined as 19.291,65 TL, agricultural income 24.565,96 TL, financial profitability 13,51 and economic profitability 12,59.

Keywords: Sheep farming enterprises, structural analysis, Karaman province

ÖNSÖZ

Araştırma konusunun belirlenmesinden sonuçlanmasına kadar desteğini esirgemeyen Danışmanın Yrd. Doç.Dr. Mithat DİREK'e, araştırma süresi boyunca bilgilerini çalışmama yansıtan Doç.Dr. Zeki BAYRAMOĞLU ve Dr. Arzu KAN'a ve Tarım Ekonomisi Bölümü öğretim üyelerine saygılarımı sunarım.

Yüksek lisansı döneminin başından sonuna kadar, özellikle anket çalışmaları esnasında beni yalnız bırakmayan Pelin ŞİMŞEK, Özlem DOĞANOĞLU ÜNVER ve genç KASGEM ekibine, benden daha fazla fedakârlık içerisinde olan Annem, Babam ve ablalarıma teşekkür ederim.

Ayşe KOCA

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
ÖNSÖZ vi
İÇİNDEKİLER vii
ÇİZELGE LİSTESİ ix
KISALTMALAR DİZİNİ x
1. GİRİŞ 1
1.1.Konunun Önemi 1
1.2. Konunun Amacı 3
2. LİTERATÜR ÖZETİ 4
3. MATERYAL VE YÖNTEM 10
3.1.Materyal 10
3.2.Yöntem 10
3.2.1. Verilerin toplanmasında uygulanan yöntem 10
3.2.2. Veri toplama aşamasında kullanılan yöntem 11
3.2.3. Verilerin analizinde uygulanan yöntem 12
4.ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER 19
4.1.Coğrafi Durum 19
4.2. Doğal Bitki Örtüsü ve Özellikleri 19
4.3. Ekonomik Durum 20
5. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMALAR 21
5.1. İncelenen İşletmelerde Nüfus, Eğitim ve İşgücü Durumu 21
5.1.1. İşletmelerin nüfus ve eğitim durumu 21
5.1.2. İşletmelerin İşgücü durumu 25
5.2. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu 28
5.3. İncelenen İşletmelerde Sermaye Durumu 32
5.3.1. Aktif sermaye 33
5.3.1.1. Arazi (çiftlik) sermayesi 33
5.3.1.1.1. Toprak sermayesi 33
5.3.1.1.2. Bina sermayesi 35
5.3.1.1.3. Arazi ıslahı sermayesi 37
5.3.1.1.4. Bitki sermayesi 37
5.3.1.1.5. Toplam arazi (çiftlik) sermayesi 38
5.3.1.2. İşletme sermayesi 41
5.3.1.2.1. Hayvan sermayesi 41
5.3.1.2.2. Alet-makine sermayesi 44
5.3.1.2.3. Malzeme ve mühimmat sermayesi 46
5.3.1.2.4. Para sermayesi 47
5.3.2. Pasif Sermaye 50
5.3.2.1. Yabancı sermaye 50
5.3.2.2. Öz sermaye 50
5.4.Yıllık Faaliyet Sonuçları Analizi 53
5.4.1. Gayrisafi üretim değeri 53
5.4.2. Gayri saf hasıla 58
5.4.3. İşletme masrafları 59
5.4.4. Saf hasıla 63
5.4.5.Brüt kar 64
5.4.6.Tarımsal gelir 65

5.4.7.Toplam aile geliri 66
5.4.8. Rantabilite 67
6. SONUÇ ve ÖNERİLER 69
7. KAYNAKLAR 76

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 3.1. İşletme genişlik gruplarına göre örnek işletme sayıları (adet)……11
Çizelge 3.2.Erkek işgücü birimine (EİB) çevirmede kullanılan katsayılar 12
Çizelge 3.3. BBHB'ne çevirmede kullanılan katsayılar.....13
Çizelge 3.4.Bitkisel üretimde sabit ve değişen masraf kalemleri 15
Çizelge 3.3. Hayvansal üretimde sabit ve değişen masraf kalemleri 15
Çizelge 5.1.İşletmelerin nüfus ve cinsiyet dağılımı 22
Çizelge 5.2. İşletme gruplarına göre 6 yaşından yukarı nüfusun eğitim durumu (kişi) ve oranları (%) 24
Çizelge 5.3.İşletmelerde işgücü kullanım durumu (EİG).....27
Çizelge 5.4.İncelenen işletmelerde arazi varlığı 30
Çizelge 5.5.İşletmelerin sahip olduğu arazilen sulanabilirlik durumu 30
Çizelge 5.6. İncelenen işletmelerde ürün deseni.....31
Çizelge 5.7.İncelenen işletmelerde toprak sermayesi (TL) 34
Çizelge 5.8.İncelenen işletmelerde bina sermayesi (TL) 36
Çizelge 5.9. İncelenen işletmelerde arazi ıslahı sermayesi (TL).....37
Çizelge 5.10. İncelenen işletmelerde bitki sermayesi (TL) 38
Çizelge 5.11. İncelenen işletmelerde arazi (çiftlik) sermayesi miktarı (TL) ve dağılımı (%)……40
Çizelge 5.11. İncelenen işletmelerde hayvan sayıları (BBHB) 42
Çizelge 5.12. İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi (TL) 43
Çizelge 5.14 İncelenen işletmelerde ortalama alet makine sermayesi (TL).....45
Çizelge 5.15. İncelenen işletmelerde malzeme ve mühimmat sermayesi (TL) 47
Çizelge 5.16. İncelenen işletmelerde para sermayesi (TL).....48
Çizelge 5.17. İncelenen işletmelerde işletme sermayesi toplamı ve dağılımı (TL) ve (%) 49
Çizelge 5.18. İncelenen işletmelerde öz-yabancı sermaye miktarı (TL).....51
Çizelge 5.19. İşletmelerin sermaye yapısı 52
Çizelge 5.20. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri (TL).....54
Çizelge 5.21.İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri.....55
Çizelge 5.22. İncelenen işletmelerde gayrisafi üretim değeri (TL) 57
Çizelge 5.23. İncelenen işletmelerde gayri saf hasıla değeri (TL)..... ……..58
Çizelge 5.24. İncelenen işletmelerde değişen masraflar toplamı (TL).....60
Çizelge 5.25. incelenen işletmelerde amortisman masrafları (TL) 61
Çizelge 5.26. incelenen işletmelerde sabit masraflar toplamı (TL) 62
Çizelge 5.27. incelenen işletmelerde işletme masrafları toplamı 62
Çizelge 5.28. İncelenen işletmelerde saf hasıla durumu (TL) 64
Çizelge 5.29. İncelenen işletmelerde brüt kar durumu (TL).....64
Çizelge 5.30. İncelenen işletmelerde tarımsal gelir (TL) 66
Çizelge 5.31. Toplam aile geliri.....67
Çizelge 5.32. İncelenen işletmelerde rantabilite faktörü 67
Çizelge 5.33. İncelenen işletmelerde mali rantabilite 68
Çizelge 5.34. İncelenen işletmelerde ekonomik rantabilite.....68

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	:	Avrupa Birliği
B.K	:	Brüt Kar
BBHB	:	Büyükbaş Hayvan Birimi
ÇKS	:	Çiftçi Kayıt Sistemi
Da	:	Dekar
EİB	:	Erkek İş Birimi
EİG	:	Erkek İş Gücü
FAO	:	Dünya Gıda ve Tarım Örgütü
GSÜD	:	Gayri Safi Üretim Değeri
GSH	:	Gayri Safi Hâsıla
PDKA	:	Prodüktif Demirbaş Kıymet Artışı
SH	:	Saf Hâsıla
TG	:	Tarımsal Gelir
TMO	:	Toprak Mahsulleri Ofisi
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TL	:	Türk Lirası

1. GİRİŞ

1.1.Konunun Önemi

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, genel olarak zayıf çayır meralar ile nadas alanlarını, anız ve bitkisel üretime uygun olmayan yerleri değerlendirerek et, süt, yapağı, kıl, tiftik, deri gibi ürünlere dönüştüren bir faaliyettir. Türkiye'nin doğal kaynaklarının özellikle çayır ve meraların koyun ve keçilere daha uygun oluşu ile kırsal kesimdeki ailelerin tüketim alışkanlıkları gibi etmenler, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği için uygun bir ortam meydana getirmiştir.

Koyun yetiştiriciliği et, süt ve yapağı gibi temel insan ihtiyaçlarının karşılanmasına katkıda bulunan önemli bir hayvansal üretim faaliyeti olmasının yanında entansif bitkisel üretime uygun olmayan alanlarda ve verimsiz meraları kullanabilmesi açısından da bir avantaj olarak görülmektedir. Böylece, koyunculuk faaliyeti küçük ölçekli ve düşük sermaye birikimine sahip işletmelere işgücünü değerlendirme olanağı tanımaktadır. Ayrıca koyunculuk kırsal alandan kentsel alana göçün hafifletilmesine katkıda bulunması bakımından da önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir (Şahin ve Yıldırım, 2002).

Tüm dünya ülkelerinde ve Türkiye'de koyun ve koyun ürünleri ekonomik bakımdan büyük değer taşır. Her şeyden önce beslenme bakımından koyun ürünleri sevilen, aranan ve yüksek fiyatla satılan değerli bir gıda maddeleridir. Koyun sütü, peyniri ve yoğurdu çok değerli bir üründür ve her zaman yüksek fiyatla alıcı bulmaktadır.

Dünya hayvansal üretim yapısının değişmesi ve taleplerin farklılaşması ile birlikte koyunun rolü de değişmeye başlamıştır. Özellikle süt üretiminde sığırın, et üretiminde ise domuz ve tavuğun öne çıkması, tekstil hammaddesi olarak yapay elyafların keyfi ve kullanımının artması koyun yetiştiriciliğinden beklentilerde bazı değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de bu değişim genellikle koyunun hayvansal üretimdeki öneminin azaldığı şeklinde değerlendirilmiş ve bu türün yetiştiriciliğinde yaşanan sorunları normal kabul etme eğilimi ağırlık kazanmıştır. Diğer taraftan özellikle son yıllarda dünyanın bazı ülkelerinde koyun yetiştiriciliğinde dikkat çekici bazı çalışmaların olduğu gözlenmektedir. Dünyada son 30 yıllık dönem içinde koyun varlığında yaklaşık %1,5'lik bir artış gözlenmekte olup, bundaki en önemli pay Asya ve Afrika kıtalarına

aittir. Amerika, Avrupa ve Okyanusya kıtalarında ise düşüş görülmektedir. Türkiye'de bu dönem içinde koyun varlığı yaklaşık %45 azalmıştır. Hâlbuki koyun yetiştiriciliğinin ekonomik getirisi göreli olarak düşük olmakla beraber, kaynakların etkin kullanımı ile koyunculuk işletmelerinin sürdürülebilirliği sağlanabilir. Koyunculuğun sürdürülebilirliği işletmelerin üretim maliyetlerini karşılayabilecek bir kar marjına sahip olmaları ile mümkündür. Karlılığı etkileyen başlıca faktörler arasında sürüde yüksek verimli koyun ırklarının oranının arttırılması, yem masraflarının azaltılması, ölçek ekonomileri ve hükümet destekleri ile ilgilidir.

Türkiye'de 2001 Genel Tarım Sayımına göre toplam 3.076.649 tarım işletmesi bulunmakta olup, bu işletmelerin %2,36'sında yalnızca hayvancılık yapılmaktadır. Diğer yandan bu işletmelerin %67,43'ünde bitkisel ve hayvansal üretim birlikte gerçekleştirilmektedir (Anonim 2004). Türkiye'de koyun ve keçi yetiştiriciliği genel olarak ekstansif tarzda yapılmakla birlikte, elde edilen hayvansal ürünler düşük gelirli tarım işletmelerinin temel gıda kaynağını oluşturmakta, işletme gelirine katkıda bulunmakta ve işgücüne istihdam sağlamaktadır. Türkiye'de 2001 yılı tarım sayımı verilerine göre küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan toplam 530.151 adet tarım işletmesi bulunmaktadır. Küçükbaş hayvanı olan tarımsal işletmeler küçükbaş hayvan sayısına göre gruplandırıldığında işletmelerin %29,28'i 20–49 adet hayvana sahipken, %41,71'si 50–149 adet hayvanı işletmesinde barındırmaktadır (Anonim 2004).

Doğal olarak, Türkiye koyunculuğu diğer ülkelerdeki koyunculuğa göre farklı bazı özelliklere sahiptir. Temel benzerlikleri ile birlikte, Türkiye'deki coğrafi bölgelere göre de belirgin farklılıklardan söz edilebilir. Koyunculuk işletmelerindeki temel benzerlik işletmelerin küçük, dağınık ve pazara tam açık olmayan görüntüsüdür. Doğu Anadolu Bölgesinin koyun yetiştiriciliği bakımından en belirgin özelliği ise geniş-zayıf mera alanlarına sahip olmasıdır.

Koyunculuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyen başlıca faktörler arasında meraların aşırı otlatılması nedeniyle verimlerinin düşmesi gelmektedir. Koyunculuk meraya dayalı bir hayvancılık koludur. Koyunculuğun karlı yapılabilmesi için; meraların yeterli düzeyde olması, kaba yemin büyük bir kısmını temin edebilecek işlenebilir arazinin yanında yeterli kapasitede ağılların bulunması ve çobanların hayvanlara gerekli ilgiyi göstermesi gelmektedir

Koyun yetiştiriciliği Karaman bölgesinde yıllardır süregelen bir faaliyet olup, bunun sonucunda çiftçilerin kazandığı deneyim de bunlara eklenince, bölgede koyunculuk vazgeçilmez bir faaliyet olmaktadır. Ayrıca araştırma bölgesinin

Akkaraman ırkına ev sahipliği yapması bölge halkı için koyunculuğun önemini bir kat daha arttırmıştır. Bu nedenle bu araştırmanın ana çerçevesi Karaman olarak seçilmiştir.

Çalışma genel olarak 6 bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, konunun önemi, çalışma amacı ve çalışmanın kapsamı hakkında genel bilgiler yer almaktadır.

İkinci bölüm, konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmaların özet bilgilerine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde, araştırmada kullanılan materyal ve araştırma için kullanılan yöntemler hakkında genel bilgiler yer almaktadır. Dördüncü bölümde ise araştırma alanı tanıtılarak yörenin doğal, ekonomik ve sosyal özellikleri hakkında genel bilgiler verilmektedir. Beşinci bölümde, araştırma bulguları ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur. Altıncı bölümde ise çalışma genel olarak değerlendirilerek çalışmanın amacı doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

1.2. Konunun Amacı

Araştırmanın amacı; Karaman İlinde faaliyet gösteren koyunculuk işletmelerin yapısal durumunu ortaya koymaktır. Böylece işletmelerin yapısal özelliklerini ortaya koyarak işletmelerin yaşadıkları sorunlara çözüm yolları bulmak amaçlanmıştır.

Araştırma bölgesinde koyunculuğun durumunun irdelenmesi araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Mevcut durum ortaya konulurken işletmeler büyüklüklerine göre gruplandırılmış olup gruplar arası ekonomik başarıların karşılaştırılması yapılmıştır. Bu karşılaştırma Gayrisafi hâsıla, Brüt Kâr ve Tarımsal Gelir gibi başarı ölçütlerinin ortaya konularak yapılmıştır. Araştırma yöresinde koyunculuk işletmelerinin yaşadığı sorunlar tespit edilerek çözüm noktasında öneriler getirilmiştir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Açıl ve Demirci (1984), "Türkiye Koyunculuk Ekonomisi ve Orta Anadolu Koyun İşletmeleri" adlı araştırmalarında, Orta Anadolu koyunculuk ekonomisi ile ilgili analiz gerçekleştirmiştir. Koyunculuk üretim faaliyetinin temel girdilerinden yem fiyatları 1966-1976 yılları arasında 3,3 kat, ücretler 2,7 kat, yapı malzemesi fiyatları 2,5 kat artarken aynı dönemde koyun ürünlerinin çiftçi eline geçen fiyatları canlı koyunda 4,4 kat, koyun etinde 3,5 kat, sütte 3 kat ve yapağıda ise 2,7 kat artmıştır. Sonuç olarak, koyun ve koyun ürünleri fiyatlarının gelişme seviyesinin bu üretim faaliyetinin devamlılığını sağlayacak ölçüde ve rekabet gücünü artırıcı yönde olduğunu göstermektedir.

Aktaş (2009), "Konya ili Karapınar ilçesinde koyunculuk işletmelerinin sosyal ve ekonomik yapısı" adlı çalışmasında Konya ili Karapınar ilçesinde koyun yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik ve sosyal durumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma yapılacak işletmeler basit tesadüfî örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Bu kapsamda Konya ili Karapınar ilçesinde bulunan 64 işletme incelenmiştir.

Yapılan araştırmada koyunculuk faaliyetinde mevcut durumun ortaya konulması araştırma kapsamında bulunan yörede koyunculuğun durumunun irdelenmesi amaçlanmıştır.

Aktürk vd. (2005), "Gökçeada'da Ekstansif Koşullarda Hayvancılık Yapan İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Açıdan İncelenmesi" adlı araştırmalarında, Gökçeada'da serbest koşullarda küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan işletmeleri sosyo-ekonomik açıdan incelemişlerdir. Bu kapsamda, Gökçeada'daki işletmeler arasından basit tesadüfî örnekleme yöntemi ile 49 örnek seçilmiş ve araştırma verileri işletmelerde yönetici konumunda olan çiftçilerle yüz yüze yapılan anketlerden elde edilmiştir. İşletmelerin hayvancılıktan elde ettiği GSÜD'nin %78,62'si küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinden gelmektedir. İşletmelerdeki brüt karın %90,26'sı da küçükbaş hayvancılıktan elde edildiği diğer önemli bir bulgudur. Ayrıca çalışmada işletmelerde hayvancılıktan elde edilen gayri safi üretim değerinin %78,62'sinin ve brüt karın%90,26'sının küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinden elde edildiğini belirtmişlerdir.

Aksoyak (2004), "Konya İli Sarayönü İlçesi Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlanması" adlı araştırmasında, Konya ili Sarayönü ilçesi tarım işletmelerinin ekonomik analizlerini yapmış, işletmelerin optimum ürün bileşiminde yeter gelirli işletme büyüklüklerini doğrusal programlama yöntemiyle belirlemiştir. Araştırmada, işletmelerden tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre belirlenen 92 işletme ele alınarak, bu işletmelerden anket yöntemiyle sağlanan veriler değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler 2000-2001 üretim dönemine aittir. İncelenen işletmelerde bir çiftçi ailesi ortalama 4,95 nüfusa sahiptir. Ortalama işletme arazi genişliği 242,54 dekardır. İşletmelerde aktif sermayenin %83,62'ni çiftlik sermayesi ve %16,38'ni ise işletme sermayesi oluşturmaktadır.

Aydın ve Dellal (2001), Artvin İli Merkez İlçede, koyun yetiştiriciliğinin yapısal özellikleri üzerine yaptığı çalışmasında, koyun yetiştiriciliğinin esas olarak yaylacılık tarzında yapıldığı, bölgenin doğal ve kültürel özelliklerine bağlı olarak koyun ağıllarının yapımında ahşap malzeme kullanıldığını tespit etmiştir. Ayrıca çalışmada kışın koyunların beslenmesinde ağırlıklı olarak kuru ot ile birlikte düşük düzeyde arpa ve fabrika yemi verildiği ortaya konulmuştur.

Bayramoğlu (2004) "Konya ilinde süt sığırcılığı projesi (100x2) kapsamında yer alan işletmelerin ekonomik analizi" adlı çalışmasında işletmelerinin ekonomik yönden araştırmasını yapmıştır. Çalışmada işletmelerin yıllık faaliyet sonuçlarının analizinin yanında rekabet edebilirliği tespit edilmiştir.

Bostancı (2006), "Kırıkkale İlinde Koyun Yetiştiriciliğinin Yapısal ve Yetiştiricilik Özellikleri" adlı araştırmasında, Kırıkkale ilinde koyun yetiştiriciliği ile ilgili yapısal ve yetiştiricilik özelliklerini incelemiştir. Üzerinde durulan özellikler; üretim sistemi, işletmelerdeki hayvan sayıları, sürü bileşimi, mera özellikleri, barınak özellikleri, köyde ve merada ek yapılar, su kaynağı, işgücü kullanma durumu, koç katım uygulamaları, döl verimi özellikleri, kışın sürü idaresi, doğum uygulamaları, kuzu büyütme dönemi uygulamaları, sağım dönemi uygulamaları, kırkım dönemi uygulamaları, damızlık kullanım durumu, sağlık koruma uygulamaları, işletmelerde yetiştirilen bitkisel ürünler ve yem kaynakları, koyun yetiştiriciliğiyle ilişkili sorunlar ve örgütlenmedir.

Dağıstan (2002), Orta-Güney Anadolu Bölgesi'nde koyunculuk faaliyeti yapılan tarım işletmeleri incelenerek, bu işletmelerin koyunculuk faaliyetinin ekonomik yapısı ve sorunları ortaya konulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, toplam

sermayenin %95,18'ini öz sermaye, %4,14'ünü borçlar, %0,68'ini kira ve ortakçılık payı oluşturmuştur. Aktif sermaye içerisinde çiftlik sermayesinin oranı %58,43, işletme sermayesinin oranı ise %41,57 olarak bulunmuştur. GSH değerinin %52'si koyunculuk faaliyetlerinden elde edilmiştir. Toplam işletmelerin %29'unun negatif saf kara sahip olduğu ortaya konulmuştur. Koyun yetiştiriciliğinde üretim masrafları içerisinde en büyük pay %32,05 ile işgücüne ait olduğu hesaplanmıştır. İşletme başarısında etkili olan faktörlerin, koyun sayısı ve aile işgücü kullanımı olduğunu değerlendirip, koyun sayısının 50'nin üzerine çıkartılmasını ve Aile işgücünden daha fazla yararlanılması gerektiği saptamasını yapmıştır.

Dayan (2006), "Norduz Koyunu Yetiştiriciliği Yapılan Kimi İşletmelerin Yapısal Özellikleri" adlı araştırmasında, Van ili Gürpınar ilçesi sınırları içerisinde bulunan Norduz Bölgesi'nde Norduz koyunu yetiştiriciliği yapılan işletmelerin yapısal özelliklerini ve Norduz koyununun envanterini saptamayı amaçlamıştır. Araştırma, 7 köyde bulunan 71 aile işletmesinde anket çalışması yapılarak yürütülmüştür. Bölgenin iklim koşulları, topoğrafik yapısı ve yetiştiricilerin eğitim düzeyinin düşük olması gibi çeşitli nedenlerden dolayı koyunculuk geleneksel yapısını devam ettirmektedir. Bölgede koyunculuk küçük aile işletmelerinde aile ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılmaktadır. Norduz koyunu bölge koşullarına çok iyi uyum sağlamış yerli bir koyun tipidir. Anket yapılan işletmelerdeki toplam Norduz koyun varlığı 13.905 baş civarında tespit edilmiştir. İşletme başına düşen Norduz koyun sayısının ortalama 196 baş olduğu belirlenmiştir.

Dellal (2000), "Antalya ilinde kıl keçisi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizi ve planlanması" adlı araştırmasında, işletmeleri 4 faklı büyüklük gruplarına ayırarak, işletmelerin ekonomik yapılarını ve yıllık faaliyet sonuçlarını ortaya koyarak, mevcut üretim vasıtaları çerçevesinde optimum işletme organizasyonlarını tespit etmiştir. Buna göre incelenen işletmelerde aktif sermaye içinde çiftlik sermayesinin oranı %46,24, işletme sermayesi içindeki oranı %53,76 ve işletmelerin kullandığı yabancı sermaye oranı %8,38 olarak bulunmuştur. Elde edilen gayri safi üretim değerinin, 1-10 BBHB büyüklük grubunda %41,67, 11-25 BBHB grubunda %59,59, 26-50 BBHB büyüklük grubunda %71,02, 51 BBHB ve daha büyük işletmelerde %86,2 ve işletmeler ortalamasında %65,20'sinin kıl keçi üretim faaliyetinden elde edildiği saptanmıştır.

Ekonomik analiz sonucunda, büyük işletmelerin küçük işletmelere oranla daha başarılı olduğu belirlenmiştir. Yapılan planlama sonucunda da işletmeler ortalamasında brüt karda %10,87'lik artış sağlandığını ve kıl keçisi yetiştiriciliğinin terk edilmesi durumunda ise brüt karın sağlandığını ve kıl keçisi yetiştiriciliğinin terk edilmesi durumunda ise brüt karın %56,21 oranında azalacağı saptanmıştır.

Dellal ve ark. (2002), GAP Bölgesinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Yapısal Özellikleri" adlı çalışmasında GAP bölgesindeki küçükbaş hayvan yetiştiriciliklerinin mevcut durumunu ortaya koymuştur. Araştırma sonucuna göre GAP bölgesinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerin %98,9'unun köylerde yerleşik tarzda yapıldığını, yaylacılık şeklindeki üretim şeklinin ise çok az olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca yapılan çalışma sonucunda işletmelerden elde edilen ürünlerin başında sütün geldiği, bu sütünde %68,5'inin dışarıya pazarlandığını bulmuştur.

Deniz (2009), "Hakkâri İli Merkez İlçede Koyunculuk Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi" adlı çalışmasında Hakkâri ilinde faaliyet gösteren koyunculuk işletmelerinin mevcut durumu ortaya konulmuştur. Çalışmada Cobb-Douglas üretim yöntemi kullanılarak üretim faaliyetleri arasındaki ekonomik ilişki hesaplanmıştır.

Gezer (2010), "Sivas İli Koyunculuk İşletmelerinin Yapısal Özellikleri" adlı çalışmasında Sivas ili Merkez ve ilçelerinde bulunan koyunculuk isletmelerinin genel sosyal durumu, tarımsal isletme yapısı, isletme büyüklüğü, alet ekipman varlığı, yem bitkileri üretimi, yemleme, isletme kayıtları, hayvanların bakım ve beslenmesi, sağım, sütün pazarlanması ve sağlık koruma ile ilgili veriler anket yoluyla toplanmış olup, toplanan bu veriler ışığında isletmelerin mevcut durumları, sorunları ve eksiklikleri tespit edilerek bu sorunların giderilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Kaya (1997), "Şanlıurfa İli Merkez İlçe Tarım İşletmelerinde Koyunculuğun Ekonomik Analizi" adlı yüksek lisans tezinde işletme başına ortalama gayri safi üretim değerini 495.714 TL olarak bulmuştur. Ayrıca işletme başına yapılan sabit masraflar toplamını 126.484 TL, işletme başına düşen değişen masrafı 231.412 TL, işletme başına düşen toplam masrafı 357.896 TL, işletme başına düşen brüt kar'ı 264.301 TL olarak ortaya koyuştur.

Koyun (2001), "Hatay bölgesinde koyun yetiştiriciliğinin mevcut durumu, teknik, ekonomik ve yapısal özelliklerinin" incelendiği araştırmasında, bölgede ki koyun yetiştiricilerinin %61,4'ü süt, %29,3'ü besi ve %9,9'unun süt ve besi amaçlı

üretim yaptığı, yetiştiricilerin %30'unun ağıl, %1,4'ünün mera, %65,7'sinin ağıl ve mera, %2,8'inin göçer koyunculuk yaptığı belirtilmiştir.

Kumm (2009), İsveç'te büyük ölçekli koyunculuk işletmelerinin karlı olacağını (500 ve üstü baş), bunun altında koyuna sahip olan işletmelerin düşük maliyetli üretim faktörleri (bina, makine ve fırsat maliyeti olmayan aile işgücü gibi) ile desteklenmedikçe karlı olmadığını belirtmiştir. İsveç'te koyunculuk işletmelerinin %1'inden azının 500 ve üzeri koyuna sahip olduğunu, bunun başlıca nedenleri arasında çayır ve mera yetersizliği, verimli alanlarda koyunculuk faaliyeti fırsat maliyetinin yüksek olması ve ağıl fiyatlarının yüksekliği olarak belirlenmiştir.

Paksoy (2007), "Kahramanmaraş ilinde süt üretimine yönelik keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizi" adlı çalışmada Kahramanmaraş ilinde süt üretimine yönelik keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizini yapmıştır. Tarım işletmelerinin mevcut sorunları ve çözüm önerileri ortaya konulmuştur. Ayrıca aktif sermaye içerisindeki çiftlik sermayesi oranını %48,99, işletme sermayesi oranını ise %51,01 olarak bulunmuştur. GSÜD'nin %85,3'ü hayvansal üretimden, %14,7'sinin bitkisel üretimden oluştuğunu ortaya koymuştur.

Şahin ve Yıldırım (2002), "Van ili merkez ilçe 'de koyunculuk yapan işletmelerin ekonomik analizi" adlı çalışmasının asıl amacı Van İli Merkez ilçede koyunculuk yapan işletmelerin yıllık faaliyetlerinin ekonomik açıdan değerlendirilmesidir. Bu kapsamda işletmelerin girdi kullanım düzeyleri belirlenmiş, işgücü prodüktiviteleri ve karlılık oranları ve bazı etkinlik katsayıları hesaplanmıştır. Çalışmanın verileri, Van İli Merkez İlçe 'de bulunan 12 köyden tabakalı tesadüfî örnekleme yöntemi ile belirlenen 63 işletmeden toplanmıştır. Veriler 1999–2000 üretim dönemine aittir. Araştırma sonucuna göre işletmelerin karlılık değerleri ortaya konmuştur.

Şahinli (2011), Konya İlinde Koyunculuk Faaliyetine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Koyunculuk Faaliyetinde Etkili Olan Unsurların Saptanması adlı çalışmasında Konya ilinde koyunculuk faaliyetine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizi yapılmış ve koyunculuk faaliyetinde etkili olan unsurlar saptanmıştır. Araştırma kapsamında yer alan işletmeler, tabakalı tesadüfî örnekleme yöntemine göre seçilmiş ve örneğe çıkan, 104 işletmeden veriler anket yoluyla bilgi toplanmıştır. Çalışmada işletmelerde elde edilen gayrisafi üretim değerinin %44,71'i bitkisel üretim değerinden,%55,29'u hayvansal üretim değerinden oluşturmakla birlikte

hayvansal üretim değerinin %36,77'si koyunculuğa ait olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında koyunculuk faaliyetine ait değişen masraflar içerisinde en büyük pay %63,47 ile yem masraflarına ait iken, ikinci sırada %24,24 ile işçilik masrafları yer aldığı tespit edilmiştir.

Yetişir ve Dağ (2009), Konya'da Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği; Sorunları ve Çözüm Önerileri adlı çalışmada Konya ilinde faaliyet gösteren koyun ve keçi üretimi yapan işletmelerinin mevcut durumu ve yapısal sorunları ortaya konulmuştur. Çalışmada işletmelerin ekonomik olarak ayakta durabilmesi için nelerin yapılması gerektiği, yaşanan dar boğazların nedenleri ve çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Karaman ilinde faaliyet gösteren koyunculuk işletmelerinin yapısal özelliklerinin incelendiği bu araştırmanın ana materyalini işletme yöneticileri ve sahipleri ile yüz yüze görüşmek suretiyle yapılan anketlerle elde edilen orijinal nitelikli birincil veriler oluşturmuştur.

Anketlerin hazırlanmasında daha önce yapılmış çalışmalarda kullanılan soru formlarından yararlanılmıştır. Anket yapılmak suretiyle toplanan birincil veriler 2011 yılı üretim dönemine aittir.

Araştırma alanının sosyal ve ekonomik bakımdan tanıtılmasına katkıda bulunacak ve araştırma bölgesinin genel yapısını ortaya koyacak bilgiler, Karaman Valiliğinin, Karaman Belediyesinin web sayfasından ve İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünün istatistikî verilerinden sağlanmıştır. Bu veriler araştırmada ikincil veri olarak değerlendirilmiştir.

Ayrıca konu hakkındaki diğer ikincil veriler, Türkiye İstatistik Kurumu İstatistik Yıllığı ve Meteoroloji Genel Müdürlüğü web sayfalarından elde edilmiştir.

3.2. Yöntem

3.2.1. Verilerin toplanmasında uygulanan yöntem

Araştırmanın popülâsyonunu Karaman ilinde hayvancılık faaliyetiyle ilgilenen işletmeler oluşturmaktadır. Koyun yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı yerlerin seçiminde Karaman İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünün kayıtları dikkate alınarak Ayrancı ilçesi ve köyleri, Taşkale Beldesi, Yeşildere Beldesi, Kisecik Kasabası, Çoğlu ve Ortaoba köyleri olmak üzere 4 köy ve 3 Belediyelik gayeli olarak belirlenmiştir. Buna göre, yörede koyun yetiştiriciliği yapan 61 adet işletme araştırmanın ana kitlesini oluşturmuştur. İşletmelerin dağılımına göre ana çerçeveden örnek çekmede, Tabakalı Tesadüfî Örnekleme Yöntemi kullanılmıştır. Bilindiği gibi Tabakalım Tesadüfî Örnekleme yönteminin iki temel amacı vardır. Birincisi, popülâsyona ait verilerin doğrulunu arttırmak, ikincisi ise popülâsyonda farklı özellikteki işletmelerin iyi biçimde temsil edilmesini sağlamaktır.

Tabakalı Tesadüfî örnekleme yöntemine göre çalışılacak örnek sayısı aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanmıştır.

$$n=\frac{\Sigma\ Nh.\ Sh^2}{N^2D^2+\Sigma\ Nh.\ Sh^2} \qquad (3.1)$$

$$D^2=d^2/z^2 \qquad (3.2)$$

Formülde;

n: Örnek sayısı

N: Popülâsyondaki işletme sayısı

N_h: h'ıncı tabakadaki işletme sayısı

S_h^2: h'ıncı tabakanın varyansı,

z: Hata oranına göre standart normal dağılım tablosundaki z değerini ifade etmektedir.

Örnek hacminin belirlenmesinde %5 hata payı ile %95 güven sınırları içerisinde çalışılmıştır.

Çizelge 3.1. İşletme genişlik Gruplarına göre örnek işletmelerin sayısı (adet)

	1-50 baş	51-100 baş	101-+ baş	Toplam
Anket Sayısı	13	26	22	61
% dağılımı	21,32	42,63	36,05	100,00

Örnekleme sonucunda 61 örnek işletme tespit edilmiştir.

3.2.2. Veri toplama aşamasında kullanılan yöntem

Anket çalışması için seçilen çiftçilere, çalışmanın amacı ve önemi anlatılmıştır. Araştırmanın çiftçiler aleyhine herhangi bir unsur içermediği vurgulanmıştır. Böylece çiftçilerle daha iyi bir iletişim kurularak, anketlere katılımları ve daha kolay cevap vermeleri sağlanmıştır. Buna rağmen, işletme yöneticilerinin bazıları anket sorularına özellikle bitkisel üretim kısmındaki sorulara cevap vermekten çekinmişlerdir.

3.2.3. Verilerin analizinde uygulanan yöntem

Ekonomik analiz çalışmalarında, işletmelerden sağlıklı ve güvenilir bilgi alınması, elde edilecek sonuçların doğruluğu açısından büyük önem taşımaktadır. İşletmelerden anket yoluyla elde edilen veriler Microsoft Excel programına aktarılarak ortalamalar, yüzde hesaplamaları bu program ile yapılmıştır. Veriler 0–50 baş koyun üretim birimine sahip işletmeler (I. Grup), 51–100 baş koyun üretim birimine sahip işletmeler (II. Grup) ve 100 ve üzerinde koyun üretim birimine sahip işletmeler (III. Grup) olmak üzere üç grupta incelenmiştir.

İşgücü yapısını ortaya koymak bakımından tarımdaki nüfus, çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Tarım işletmelerinin nüfus varlığı, bu işletmelerdeki aile işgücü kaynağını oluşturmaktadır. Aile işgücü ücret karşılığı, işletmeci ve aile bireylerinin işletmede fiilen çalıştıkları süre ile aynı yörede aynı işi yapan işçiye ödenen ücretin çarpılması sonucu elde edilmektedir (Kıral 1993).

İşgücü varlığı, erkek işgücü birimi cinsinden hesaplanmıştır. İşgücü birimine çevirmede nüfusun yaş ve cinsiyet özellikleri dikkate alınmıştır. İşletmelerde bulunan nüfus mevcut erkek işgücü hesaplanırken, erkek işgücü birimi (E.İ.B) olarak verilmiştir.

İşletmelerde nüfus, yaş, cinsiyet ve eğitim durumlarına göre incelenmiştir. Erkek işgücü birimine çevirmede, nüfusun cinsiyet ve yaş gruplarına göre işgücü başarılarını yansıtan katsayılar kullanılmıştır (Erkuş ark. 1995).

Çizelge 3.2. Erkek İşgücü Birimine çevirmede kullanılan katsayılar

Yaş Grupları	Katsayılar	
	Erkek	Kadın
0–6	-	-
7–14	0,50	0,50
15–49	1,00	0,75
50-+	0,75	0,50

Kaynak: Erkuş ve Ark. 1995

Aile işgücü potansiyelinin hesaplanmasında bölgede 280 gün çalışabileceği kabul edilmiştir. Bu doğrultuda işletmelerde mevcut her yaş grubunda erkek ve kadın nüfus sayısı bölge şartlarında fiilen çalışabilir gün sayısı olan 280 ile çarpılarak

bulunmuştur. Çevirmede ise çizelge 3.2'deki katsayılar kullanılmıştır. Ayrıca bir gün içerinde çalışma saati 8 saat olarak kabul edilmiştir.

İşletmelerdeki mevcut irat ve iş hayvanları varlığını belirlemek ve bunu işletme genişlik grupları itibari ile karşılaştırmak için, ortak birim olan büyükbaş hayvan birimine (BBHB) çevrilmiştir. Hayvan varlığının ortaya konulmasında mevcut hayvanları aynı bazda incelemek için büyükbaş hayvan birimine (BBHB) çevirme işlemi yapılmış ve çevirmede ise çizelge 3.3.'deki katsayılar kullanılmıştır.

Çizelge 3.3. BBHB'ne çevirmede kullanılan katsayılar

Hayvan Türü	Katsayılar
Boğa (kültür-melez)	1,40
Boğa (yerli)	0,70
Öküz (kültür-melez)	1,20
Öküz (yerli)	0,60
İnek (kültür-melez)	1,00
İnek (yerli)	0,50
Buzağı (kültür-melez)	0,16-0,20
Buzağı (yerli)	0,12-0,16
Dana (1 yaş) (kültür-melez)	0,50
Dana (1 yaş) (yerli)	0,25
Düve (2 yaş) (kültür-melez)	0,70
Düve (2 yaş) (yerli)	0,35
Koç	0,12
Koyun	0,10
Toklu	0,08
Kuzu	0,05
Keçi	0,10
Oğlak	0,05

Kaynak: Erkuş ve Ark.1995

Bu araştırmada işletmelerin sermaye yapıları incelenirken sermayenin fonksiyonlarına göre dağılımı esas alınmıştır.

A) AKTİF SERMAYE

1. Çiftlik Sermayesi
   - Toprak Sermayesi
   - Arazi Islahı Sermayesi
   - Bina Sermayesi
   - Bitki Sermayesi
2. İşletme Sermayesi
   a. Sabit İşletme Sermayesi
      -Alet ve Makine Sermayesi (Cansız demirbaş)
      -Hayvan Sermayesi (Canlı Demirbaş)
   b. Döner İşletme Sermayesi
      -Malzeme ve mühimmat Sermayesi
      -Para Sermayesi

B) PASİF SERMAYE

1. Yabancı Sermaye (Borçlar)
   -Arazi Karşılığı İpotekli Borçlar
   -Banka ve kooperatif Borçları
   -Adi Borçlar
   -Cari Borçlar
   -İndi Borçlar
2. Öz Sermaye

*İncelenen işletmelerde av ve balık sermayesine rastlanmamıştır.

Toprak sermayesinin tespit edilmesinde bölgedeki alım satım değeri esas alınmıştır. Arazi ıslahı sermayesi için, yenilerde maliyet bedeli kullanılmış, eskilerde ise çiftçinin beyanı esas alınarak kıymetlendirilmiştir. Bina sermayesini kıymetlendirmede yeni inşa edilen binalar için beyan edilen maliyet bedeli esas alınmış, eski binalar ise mevcut durumları ve yıpranma süreleri dikkate alınarak yeniden inşa bedeline göre hesaplanmıştır. Tarla demirbaşının değeri kıymet takdiri maliyetine göre yapılmıştır. Hayvan sermayesinin hesaplanmasında dışarıdan satın alınanlar için maliyet bedeli, işletmede yetiştirilenler için bölgedeki alım satım ortalama fiyatları dikkate alınmıştır.

Alet makine sermayesi, yeni olanlarda satın alma bedeli, eskiler ise yarayışlılık durumlarına göre alım satım değeri üzerinden kıymetlendirilmiştir.

Malzeme ve mühimmat sermayesi değerinin biçilmesinde, dışarıdan satın alınanlar satın alma bedeline göre belirlenirken, işletmede üretilenler çiftlik avlusu fiyatları esasına göre saptanmıştır.

İşletmelerin para mevcudu, alacakları ve borçlan saptanırken çiftçinin beyanı esas alınmıştır. Çalışmada av ve balık sermayesine rastlanmadığı için hesaplanmamıştır.

İşletme masraflarının hesaplanmasında çiftlik avlusunda oluşan fiyatlar kullanılmıştır.

İşletmelerde tarımsal faaliyetler için yapılan toplam işletme masrafları sabit ve değişken masraflardan oluşmaktadır. Bu masraflar bitkisel ve hayvansal üretim için ayrı ayrı saptanmıştır.

Çizelge 3.4. Bitkisel üretimde sabit ve değişen masraflar

Değişen Masraflar	**Sabit Masraflar**
Toprak hazırlığı	Amortisman giderleri
Tohum masrafı	Bina tamir bakım masrafı
Gübre masrafı	Yönetim giderleri
Tarımsal mücadele masrafı	
Geçici işçilik masrafı	
Sulama masrafı	
Alet makine tamir bakım masrafı	

Çizelge 3.5. Hayvansal üretimde sabit ve değişen masraflar

Değişen Masraflar	**Sabit Masraflar**
Kesif yem masrafı	Yönetim giderleri
Kaba yem masrafı	Daimi işçilik giderleri
Geçici işçilik masrafı	Amortisman giderleri
Veteriner masrafı	Bina tamir bakım masrafı
İlaç masrafı	

Toplam değişen masraflar, gayrisafi üretim değerinden çıkarılarak brüt kar, toplam işletme masrafları gayrisafi hâsıladan çıkarılarak saf hâsıla belirlenmiştir.

Tarımsal gelir, işletmecinin başarı düzeyinin ölçülmesinde kullanılan en önemli kriterlerden biri olup, saf hâsılaya aile işgücü ücret karşılıklarının eklenmesi ve bunların

toplamından ödenen arazi kiraları ve ortakçılık payları ile borç faizlerinin çıkarılması ile tespit edilmiştir.

Binaların tamir ve bakım masraflarının hesaplanmasında bina değerinin%1,5'i veya üreticilerin beyan ettikleri tamir bakım giderlerinin yıla düşen miktarları esas alınmıştır. Alet ve makinelerin yağ, yakıt, tamir ve bakım giderleri ise işletmecilerin fiilen yaptıkları masraflar toplamı olarak alınmıştır

Sabit sermaye unsurlarına amortisman hesaplamada; betonarme binalarda %2, taş ve yan kagir binalarda %3, ahşap veya kerpiç binalarda %4, alet ve makineler için %10, arazi ıslahı sermayesi unsurlarında ise *%5* olarak dikkate alınmıştır (Erkuş ve Ark 1995).

Aktif sermaye, arazi sermayesi ve işletme sermayesi toplamından elde edilmiş ve bundan borçların çıkarılmasıyla öz sermaye bulunmuştur (Bülbül 1979b).

Yabancı sermaye ise, reel borçlara kiralanan arazi (indi borçlar) değeri eklenerek bulunmuştur.

İşletme masrafları, işletmecinin gayrisafi hâsılayı elde etmek için, işletmeye yatırdığı aktif sermayenin faizi hariç, yapmış olduğu masrafların toplamını ifade eder. Masraflar, üretim hacmine bağlı olarak sabit ve değişken masraflar olarak iki grupta incelenebilir.

Sabit masraflar, işletmedeki üretim miktarı ile ilgili olmadan yapılan masraflardır.

Değişen masraflar, üretim miktarına bağlı masraflar olup, bu masraflar üretim yapılınca ortaya çıkmaktadır. Araştırma kapsamına giren işletmelerde değişen masraflar, bitkisel üretimde ve hayvansal üretimde ortaya çıkan değişen masrafların toplanması ile elde edilmiştir.

Bitkisel üretimde değişen masrafları; gübre, ilaç, mazot, su, yağ, tamir-bakım, geçici işçilik ve tohum kalemleri oluşturmaktadır.

Hayvansal üretimde değişen masraflar; kesif ve kaba yem, tuz, su bedeli, işçilik masrafları, veteriner ücreti, aşı ücreti, ilaç, aydınlatma, sigorta, suni tohumlama, pazarlama, sürü yenileme, dezenfeksiyon ve veteriner ücreti masraflarından oluşmaktadır.

Sabit masraflar, işletmedeki üretim miktarı ile ilgili olmadan yapılan masraflardır (Erkuş vd. 1995).

Esasında sabit masraflar, işletmede üretim vasıtalarının varlığı ile doğduklarından, hiçbir üretim yapılmasa bile oluşmaktadırlar. Amortisman, arazi kirası,

daimi işçi ücretleri, faiz, bina tamir-bakım masrafları, sigorta ve emlak vergileri örnek olarak verilebilir (Kıral vd. 1999).

Amortisman hesabında; arazi ıslahı, bina, alet ve makine ve irat hayvanları esas alınmıştır. Hayvanlarda amortismana tabi değer, damızlık değerinden kasaplık değeri düşülerek bulunmuştur. Büyüme çağındaki genç hayvanlarda belirli bir yaşa kadar kıymet artışı olduğundan, genç hayvanlar için amortisman ayrılmamıştır (Erkuş vd. 1995).

Tamir bakım masrafları; bina, alet ve makineler için işletmelerin fiilen yaptıkları masraflar dikkate alınmış ve hesap buna göre yapılmıştır (Demirci 1978).

Borçlar ile ilgili faiz masraf hesabında, çiftçi beyanının yanı sıra T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin araştırma yılında uyguladığı tarımsal kredi faiz oranları esas alınmıştır.

İşletmelerin yıllık faaliyet sonuçlarının analizinde; gayrisafi üretim değeri (GSÜD), gayrisafi hasıla (GSH), işletme masrafları, brüt kar, saf hasıla, tarımsal gelir, aile geliri ve rantabilite gibi göstergeler hesaplanmış ve saptanan sonuçlar kısaca değerlendirilmiştir.

Gayrisafi hasıla ise, gayrisafi üretim değerine işletme dışı tarımsal gelir ve ikamet edilen konutların kira karşılıklarının ilave edilmesi ile bulunmuştur. Konut kira karşılığının belirlenmesinde, cari kira değeri ile bina değeri arasında ki ilişkinin incelenmesi gerekmektedir.

Gayrisafi üretim değeri, bu üretim şubesinde tarımsal faaliyet sonucu elde edilen ve bir pazar değeri bulunan ürün miktarlarının, birim fiyatları ile çarpılması sonucu bulunan değere, söz konusu üretim faaliyetinde bitki veya hayvan sermayesindeki yıllık prodüktif artışların ilavesi ile bulunur. İşletmenin üretim şubelerinde ana ürünlerden başka, pazar değeri olmayan yan ürünler de elde edilir. Yan ürünlerden eğer pazarda satışı mümkün olan varsa, bunun değeri, işletme şubesinin gayrisafi üretim değerine dahil edilir (Erkuş vd. 1995).

İşletme dışı tarımsal gelirin hesaplanmasında ise işletmecinin beyanı esas alınmış olup, işletmeye ait alet ve makine ile aile işgücünün, işletme dışında ki tarımsal işlerde çalışmaları karşılığında elde ettikleri gelirin toplamından oluşmaktadır

Saf hâsıla esasında gayrisafi hasıla kıymeti ile işletme masrafları arasındaki farktan ibarettir (Demirci 1978).

Brüt kar, gayrisafi üretim değerinden değişen masrafların çıkarılması ile elde edilir. Bitkisel üretimde ve hayvansal üretimde brüt kar toplamından, toplam brüt kara ulaşılmıştır (Erkuş vd. 1995).

Brüt üretim değeri koyunculuk üretim dalından elde edilen ürün miktarlarının işletme avlusu fiyatlarıyla çarpılması sonucu bulunan değere, prodüktif değer artışlarının eklenmesiyle bulunmuştur.

Prodüktif demirbaş kıymet artış (PDKA) hesabı için; yıl içi hayvan hareketlerine neden olan doğum, ölüm, çağ değiştirme, hayvan alımı, satımı, kesimi ile ilgili bilgiler derlenerek sürü hareket çizelgesi hazırlanmıştır (Kıral ve Rehber 1986).

Prodüktif demirbaş kıymet artış (PDKA) hesabı için şu formül kullanılmıştır:

PDKA = (Yılsonu hayvan sermayesi + Yıl içinde satılan hayvanların değeri + Yıl içinde tüketilen hayvanların değeri) – (Yılbaşı hayvan sermayesi + Yıl içinde satın alınan hayvanların değeri).

Tarımsal geliri hesaplamak için, saf hasıladan borç faizleri ile kiraların çıkarılması ve buna müteşebbis ailenin ücret karşılığının eklenmesi gerekmektedir (Erkuş vd. 1995).

Mali rantabilite; saf hasıladan, yabancı kaynaklara ait payların (borç faizi, kira) düşülmesi ve kalanın öz sermayeye oranlanması ile elde edilmiştir. Ekonomik rantabilite ise, saf hasılanın, aktif sermayeye oranlanması ile bulunmuştur (Erkuş vd 1995).

Ayrıca çalışmada öz sermayenin karlılığını ortaya koyan mali rantabilite;

$$\text{Mali rantabilite} = \frac{\text{Net Kar}}{\text{Öz sermaye}} \times 100 \qquad 3.3$$

Yatırım sermayesinin karlılığını ortaya koyan ekonomik rantabilite;

$$\text{Ekonomik rantabilite} = \frac{\text{Net kar+Borç Faizleri}}{\text{Öz Sermatye+Yabancı Sermaye}} \times 100 \qquad 3.4$$

Saf Hasılanın Gayrisafi Hasılaya oranı olan Rantabilite Faktörü;

$$\text{Rantabilite Faktörü} = \frac{\text{Saf Hasıla}}{\text{Gayrisafi Hasıla}} \times 100 \qquad 3.5$$

4. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

4.1. Coğrafi durum

Karaman İç Anadolu Bölgesinin Konya Bölümünde yer almaktadır. Koordinat olarak 37^0-11` kuzey enlemleri ile $33^0$-15`doğu boylamları arasında yer almaktadır. Yaklaşık 9.590 km^2 `lik bir yüzölçümüne sahip olan bölge Orta Torosların kuzey eteğinde olup deniz seviyesinden yüksekliği 1033m'dir. Ayrıca Karaman, Büyük Konya Havzasının güneybatısında yer alan önemli kapalı havzalardan biri olan Karaman Havzasını içine alır.

Karaman ili Akdeniz ile İç Anadolu'yu birbirine bağlayan köprü konumundadır. Ekonomik alanda kabuk değiştiren Türkiye'de bu değişimin en bariz görüldüğü yerlerin başında araştırma bölgesi olan Karaman gelmektedir. İklim ve toprak koşullarının elverişli olması nedeniyle, araştırma sahası yaklaşık 6000 yıldan beri yerleşmeye sahne olmuştur. Hititler, Frigler, Lidyalılar, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Karamanoğulları, Osmanlılar gibi birçok medeniyetin egemenliğinde kalan bölgede, Derbe gibi eski yerleşim yerlerinin tarihi oldukça eskidir.

4.2.Doğal Bitki Örtüsü ve Özellikleri

Bilindiği gibi bitkilerin yetişme şartları, iklim, toprak ve yer şekilleri gibi faktörlerle ilgilidir. Yükseltiye bağlı olarak farklı bitki örtüsü görülmektedir.

Karaman ilinde coğrafik özelliklerden dolayı farklı iklim ve bitki örtüleri görülmektedir. Fakat bölgenin genelinde karasal iklim hüküm sürmektedir. Bölgede karasal iklimin sonucu step türü bitki örtüsü yaygındır. Orman alanları bakımından fakirdir. Bölgede düz ve yükseltisi az olan yerlerde neredeyse orman örtüsüne rastlanamamaktadır. Yükseltisi çok olan yerlerde orman örtüsüne rastlanmaktadır.

Karaman ilinde egemen olan iklim yapısı genelde yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı olan karasal iklim yapısıdır. Son yılların yağış ortalaması 350 mm'dir. İlin batı ve güneyinde Orta Toros Dağlarının Göksu ve kolları tarafından derin bir şekilde yarıldığı, vadi tabanlarında ise Akdeniz iklimi görülmektedir.

Yıllar itibariyle en yüksek sıcaklık 39^0, en düşük sıcaklık $-26,8^0$, ortalama yağışlı gün sayısı 71, bir günde yağan en yüksek yağış miktarı 89,9 mm, ortalama nispi nem %63, ortalama yıllık yağış miktarı ise 346,3 mm'dir.

4.3. Ekonomik Durum

Şehirde çalışan nüfusun çalıştıkları faaliyet alanlarına göre dağılışı incelenirse, işgücünün önemli bir bölünün hizmet ve sanayi sektöründen geçimini sağladığı görülmektedir. İl merkezinde ise ekonomi ağırlıklı olarak sanayi ve hizmetler sektörüne dayanmaktadır. Karaman ekonomisi, son yıllarda tarıma dayalı sanayi sektörünün hızlı bir gelişme göstermesiyle sanayinin ekonomideki payı hızla artmaktadır.

Karaman ili tarım ve sanayi alanlarındaki üretimiyle, ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Sanayici, gelenekselliği modern teknoloji ile birleştiren girişimci özelliği sayesinde kendisini devamlı yenileyerek uluslar arası rekabete açılmış ve Türkiye'de gelişmiş iller arasına girmeyi başarmıştır.

Sanayi, eğitim, sağlık, tarım ve diğer sektörlerde önemli gelişmeler sağlanmıştır. Karaman ilinin ekonomik yapısı, tarıma dayalı sanayi faaliyetleri başta olmak üzere, hayvancılık ve ticaret faaliyetlerine dayanmaktadır. Karaman ili son 15 yıldır ekonomik alanda yapmış olduğu büyük yatırımlarla adını Türkiye'ye ve Dünyaya duyurmuştur. Şuan Türkiye'nin bisküvi üretim merkezi haline gelmiştir. Ayrıca un, bulgur, dokuma, hayvansal ürünler, endüstri ile tarım aletleri, makine yapım endüstrisi, belli başlı endüstri kollarıdır.

Ayrıca il içerisinde Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesinin bulunması, il merkezinin sosyal- ekonomik ve kültürel yönden gelişmesini teşvik etmektedir.

5.ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMALAR

5.1. İncelenen İşletmelerde Nüfus, Eğitim ve İşgücü Durumu

5.1. 1.İşletmelerin nüfus ve eğitim durumu

İşletmelerin nüfus varlığının cinsiyetlere göre dağılımı çizelge 5.1'de verilmiştir. İncelenen işletmelerde, işletme başına nüfus varlığı 5,53 kişidir. İncelenen işletmelerde yer alan nüfusun %50,06'sı erkek, %49,94'ü kadın nüfustur. Erkek nüfus kadın nüfustan fazla olmakla birlikte arada fazla fark bulunmamaktadır. Türkiye nüfusunun %50,2'si erkek %49,80'i kadın iken Karaman ilinin nüfusunun %49,75'i erkek %50,25'i kadındır (Anonim, 2010).

Nüfusun %52,96'sını aktif nüfus denilen 15–49 yaş grubu oluşturmaktadır. İncelenen işletmelerde 15–49 yaş grubunun %52,96 gibi yüksek bir orana sahip olması, incelen işletmelerin işgücü potansiyeli bakımından aktif bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. Fakat 2009 yılında TÜİK tarafından yapılan araştırma sonucuna göre Türkiye ortalaması %57,57'dir. Bu araştırma sonucuna göre incelenen işletmelerin bu ortalama altında olduğunu göstermektedir.

İncelenen işletmelerde genel nüfusun %7,45'i 0-6 yaş grubu, %18,96'sını 7-14 yaş grubu, %52,96'sını 15-49 yaş grubu % 20,65'ini ise 50 ve üzeri yaş grubu oluşturmaktadır. Bu veriler doğrultusunda incelendiğinde, araştırma kapsamında incelenen işletmelerde aile nüfusunun genel itibariyle genç bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.1. İşletmelerin nüfus ve cinsiyet dağılımı

İŞLETME GENİŞLİK GRUPLARI	YAŞ GRUPLARI								TOPLAM		
	0-6 Yaş		7-14 Yaş		15-49 Yaş		50-+ Yaş				
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	E+K
1-50 Baş	0,15	0,32	0,55	0,24	1,05	1,40	0,64	0,50	2,39	2,46	4,85
51-100 Baş	0,34	0,08	0,49	0,65	1,70	1,26	0,80	0,49	3,33	2,48	5,81
101-+ Baş	0,30	0,05	0,69	0,64	1,55	1,70	0,45	0,56	2,99	2,95	5,94
İşletmeler Ortalaması	0,32	0,20	0,57	0,51	1,43	1,45	0,63	0,51	2,90	2,63	5,53
Toplam Nüfusa Oranı (%)	5,00	2,45	10,45	8,51	26,03	26,91	11,13	9,52	50,06	49,94	100,00
Yaş Gruplarının Toplam Nüfusa Oranı (%)	7,45		18,96		52,96		20,65				100,00

Bir toplumun eğitim durumu, o toplumun gelişmişlik durumunu ortaya koymaktadır. Eğitim durumu gelişmişlik durumunu ortaya koymakla beraber, işletme sahiplerinin ve aile bireylerinin eğitim durumları tarımsal bilgiye ulaşma düzeyini yenilikleri takip etme, çevre ile etkili iletişim kurma ve ürünlerini değerlendirme gibi birçok faktörü de etkilemektedir.

İncelenen işletmelerde okuryazar olmayan kişilerin oranı işletme büyüklüklerine göre değişmekle beraber, okuryazar olmayan nüfusun yoğunluğu 1. Grup işletmelerde (%3,86) daha fazladır.

Türkiye genelinde okuryazar nüfus %85,75'lik oranı oluşturmaktadır. Karaman ili geneline bakıldığında okuryazar oranı (%97,87)Türkiye ortalamasının üzerindedir. Yapılan araştırma sonucunda bu bilgiyi doğrular veriler elde edilmiştir (anonim,2008).

Araştırmanın yapıldığı işletmelerde bulunan nüfusun %7,76'sı lisede okuyan veya mezun durumundadır. Nüfusun %3,29'su ise yüksekokulda okuyan veya mezun durumundadır. Yüksekokulda okuyan nüfus oranın yüksek olmasının başlıca nedeni, araştırmanın yapıldığı ilçe ve köylerin il merkezine yakın olması ve il merkezine ulaşım sorunun olmamasıdır. Ayrıca ilçe ve köylerin il merkezine yakın olması ile nüfusun bilinçlilik düzeyinin atmasına sebep olmuştur.

Yüksekokulda okuyan veya mezun nüfusun oranı 1. Grup işletmelerde %2,47, 2. Grup işletmelerde %5,29 iken 3. Grup işletmelerde 2,07 olarak bulunmuştur. Okuryazar olanlar, lise mezun veya okuyan olanların oranı gruplar arasında büyük farlılık göstermemekle beraber, okuryazar olamayan ve yüksekokulda okuyan veya mezun olanların durumu gruplar arasında farklıklar görülmektedir. Okuryazar olmayan nüfusta 1. Grup ile diğer gruplar arasında büyük farklar görülmektedir. Yüksekokul okuyan veya mezun durumunda olan nüfusta ise 2. Grup işletmeler ile diğerleri arasında da yine büyük farklar görülmektedir.

Deniz (2009) tarafından Hakkâri ilinde yapılan çalışmada eğitim yaşını tamamlamış nüfusun yarısından fazlasını (%52,6) okuma yazma bilmeyenler oluşturduğu hesaplanmıştır. İlköğretim, orta öğretim ve yükseköğretim düzeyinde eğitimini tamamlamış nüfus oranları sırasıyla %30, %10 ve %1,8 olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında tüm işletme gruplarında okuma yazma bilme ve herhangi bir öğretim kurumundan mezun olma bakımından kadın nüfus oranı erkek nüfusa göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 5.2. İşletme gruplarına göre 6 yaş ve üzeri nüfusun eğitim durumu

	Okuryazar olmayan		İlköğretim *		Ortaöğretim**		Yüksekokul***		TOPLAM	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
1-50 baş	0,32	3,86	3,78	84,45	0,63	9,19	0,12	2,50	4,85	100,00
51-100 baş	0,09	1,00	4,47	86,75	0,69	6,96	0,56	5,29	5,81	100,00
101-+ baş	0,08	1,53	5,23	89,25	0,97	7,15	0,33	2,07	5,94	100,00
İşletmeler ortalaması	0,16	2,13	4,29	86,82	0,80	7,76	0,33	3,29	5,53	100,00

*İlkokul ve ortaokulu bitirmiş ya da devam eden nüfusu ifade etmektedir.

**Lisede okuyan nüfusu ya da liseyi bitiren nüfusu ifade etmektedir.

***Üniversiteyi bitirmiş ya da devam eden nüfusu ifade etmektedir.

5.1.2. İşletmelerin işgücü durumu

İşgücü tarımsal üretim için vazgeçilmez bir unsurdur. İşgücü tarımsal üretimin devam ettirilebilmesi için gerekli olan unsurların başında gelmektedir. İşletmede kullanılan işgücünün niteliği işletmenin tarımsal faaliyetinin niteliğini doğrudan etkileyen temel unsurdur. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde aile işgücü potansiyeli ve aile işgücünün kullanımı Erkek İşgücü Birimi (EİB) ve Erkek İş Günü (EİG) cinsinden hesaplanmıştır. İşletmelere ait EİB ve EİG'ler çizelge 5.3'de verilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde, işletmelerin sahip olduğu işgücü varlığı 3,26 EİB ile 4,96 EİB arasında değişmektedir. Bunun yanında 912,80 ile 1388,80 EİG arasında değişmektedir. İşletmeler ortalaması ise 4,11 EİB ve 1151,73 EİG bulunmuştur.

Kadın işgücünün toplam işgücü içerisindeki oranı çizelge 5.4'de verilmiştir. Buna göre toplam işgücünün %41,53'ünü kadın işgücü, %58,47'sini ise erkek işgücü oluşturmaktadır. İşletme bünyesinde kullanılan kadın işgücü oranı gruplar arasında farklılıklar göstermektedir. 1. Grupta yer alan işletmelerde diğer işletmelere göre daha az oranda kadın işgücü kullanılmaktadır.

Karaman ilinde faaliyet gösteren koyunculuk işletmelerinde kadınlar genellikle ağıl- ahır temizliğinde, hayvan besleme, yemleme ve sağım gibi hayvancılığın bütün faaliyetlerde yer almaktadır.

Çizelge 5.5.'de işletmelerde kullanılan işgücünün yaş gruplarına göre dağılımı incelenmiştir. İncelenen işletmelerde yaş gruplarının toplam işgücü içerisinde dağılımında en fazla pay %68,64 ile 15–49 yaş grubuna aittir. Bunu %15,90 ile 50 ve üzeri yaş grubu ve %15,88 oran ile 7–14 yaş grubu izlemektedir. İncelenen işletmelerde kullanılan işgücünün en fazla 15-49 yaş grubundan olmasının nedeni koyunculuk faaliyetinde fazla işgücü gereksinimidir.

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde, işletme içi toplam işgücü kullanımını %79,76'sini aile işgücü %20,24'ünü ise yabancı işgücü oluşturmaktadır. İncelenen işletme grupları arasında yabancı işgücü kullanım oranı farklılık

göstermektedir. İşletmelerde hayvan varlığı oranı arttıkça yabancı işgücü kullanım oranı da artış göstermektedir.

İşletmelerde kullanılan yabancı işgücünün büyük kısmını koyunculukta çobanlar oluşturmaktadır. Yılın her döneminde faaliyet gösteren çobanlar yabancı işgücünde daimi işçi kategorisinde yer almaktadır.

Hayvanların bakım besleme ve otlağa çıkarma gibi birçok bakım işlerinde çobanlar görev üstlenmektedir. Hayvan varlığının az olduğu işletmelerde hayvan bakımı beslemesi ve sağımı gibi işlemler aile işgücü tarafından karşılandığı için yabancı işgücü kullanım oranı düşüktür. İşletmelerde hayvan varlığının artması ile birlikte yapılacak işlerin yoğunluğuyla birlikte, yabancı işgücü kullanımdı artmaktadır.

Ayrıca araştırma kapsamında incelene işletmelerde yabancı işgücü sadece hayvan bakım ve besleme faaliyetlerinde kullanılmamaktadır. İşletme içerisinde yürütülen bitkisel üretim kapsamında da yabancı işgücü kullanımı mevcuttur. Bitkisel üretim kapsamında işletmelerde kullanılan yabancı işgücünü geçici işçiler oluşturmaktadır. Üretim sezonu boyunca çapalama, sulama, balyalama gibi birçok faaliyette işletme içinde geçici işçiler faaliyet göstermektedir.

AB'de tarımsal işletmelerin %20 si kadın is gücü tarafından yönetilmekte iken ülkemizde bugüne kadar ücretsiz tarım isçisi statüsünden başka bir statüye layık görülmemekle beraber tarımsal üretimde oynadığı role göre hak ettiği yayım faaliyeti de sunulmamıştır. AB' de kadınlar sürekli tarımsal is gücünün % 38 ini oluşturmakla birlikte işletme tiplerine göre temsil oranları farklıdır. Kadınlar daha çok hayvancılık ile bağlantılı işletmeler, uzmanlaşmış bahçe işletmeleri ve uzmanlaşmış zeytin işletmelerinde çalışmaktadır (Keskin 2004) .

Şahinli (2011) tarafından Konya ilinde yapılan çalışmada, incelenen işletmeler içerisinde işletmeler ortalamasına göre, toplam işgücü varlığı içerisinde aile işgücünün oranı %85.21 iken, yabancı işgücünün oranı %14.79 olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 5.3. İncelenen işletmelerin işgücü durumu (EİG)

	Aile işgücü potansiyeli		Aile işgücü kullanım durumu			TOPLAM	İşletmede Kullanılan	
	EİB *	EİG **	İşletmede	İşletme Dışı Tarımda	Tarım Dışı işler		Yabancı işgücü	Toplam işgücü
1-50 baş	3,26	912,80	328,43	4,16	42,23	374,82	100,12	769,48
51-100 baş	4,12	1.153,60	410,48	1,8	11,04	423,32	185,78	1.008,89
101-+ baş	4,96	1.388,80	510,27	-	19,76	530,03	314,28	1.186,04
İşletmeler Ortalaması	4,11	1.151,73	416,39	1,99	24,34	442,72	200,05	988,13

*EİB: Erkek iş birimini ifade etmektedir.

*EİG: Erkek işgücünü ifade etmektedi

5.2.İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu

Tarımsal üretim için arazi varlığı vazgeçilmez bir faktördür. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin sahip olduğu arazi varlığı kullanım durumu, mülkiyet durumu, sulanabilirlik durumu ve üretim deseni gibi faktörlerde irdelenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen işletmelere ait arazi varlıklarının mülkiyet durumu ve kullanım durumu çizelge 5.4'de verilmiştir. İncelenen işletmelerde arazi büyüklüğü 80,4 da ile 176,68 da arasında değişmektedir. İşletme büyüklük gruplarına göre 1. Grup işletmede 80,4 da, 2. Grup işletmelerde 109,46 da, 3. Grup işletmelerde 176,68 da arazi varlığı bulunmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde ortalama arazi büyüklüğü ise 122,18 da olarak bulunmuştur.

Türkiye geneli tarımsal işletmelerin %78,9'u 100 dekardan küçük işletme büyüklük gruplarında yer almaktadır. Bu işletmelerin bünyesinde bulunan arazi ise toplam arazinin %34,3'ünü oluştururken %21,1'lik kısmı olan 100 dekardan büyük işletme grupları ise toplam arazinin %65,7'sini oluşturmaktadır (TÜİK 2009).

Araştırma kapsamında incelenen işletmelere ait arazilerin büyüklükleri ile ilgili elde edilen sonuçlar Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin sahip oldukları arazilerin tasarruf durumu gruplara göre değişmektedir. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin sahip oldukları arazilerin %95,36'sı mülk arazi olarak değerlendirilmektedir. Mülk araziye sahip olma durumu en fazla 1. Grup işletmelerde (% 100) mevcuttur. 2. Grup işletmelerde mülk arazi miktarı %95,62 iken 3. Grup işletmelerde mülk araziye sahip olma miktarı %90,47 civarındandır.

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde kiraya arazi tutma değeri %3,90'dır. Kiraya arazi tutma oranının en fazla %7,33'lük oranla 3. Grupta yer alan işletmelerde görülmektedir.

İncelenen işletmelerde ortakçılıkta tasarruf edilen arazi bulunmamaktadır. Karaman ilinin geneli incelendiğinde ortakçılık ile arazi işleme durumu çok yaygın görülen bir durum değildir. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerden elde edilen verilerde bu bilgiyi doğrulayıcı yöndedir. Araştırma bölgesinde ortakçılığın yaygın olarak görülmemesinin nedenlerinin başında tarımsal üretim ile ilgilenen kişilerin üretim alışkanlıklarıdır.

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde Türkiye genelinde olduğu gibi mülk arazi şeklinde arazilerin tasarruf şekli ilk sırayı almıştır. Arazilerin genellikle mülk şeklinde tasarruf edilmesi kişilerin toprağa olan bağlılıklarından dolayı gelmektedir.

Çizelge 5.5'de ise araştırma kapsamında incelenen işletmelerin sahip oldukları arazilerin sulanabilirlik durumu verilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin sahip oldukları arazilerin %42,39'u sulanabilir durumdadır. %57,61'i ise kuru arazi vasfindadır. Türkiye genelinde tarımsal işletmelerin tasarrufunda bulunan işletmelerin %24,12i sulanabilir durumdadır. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde sulanabilir arazi varlığı Türkiye ortalamasının üzerindedir.

İşletmelerin üretim desenleri çizelge5.6 da ifade edilmiştir.

Bitkisel üretim deseni hububat, yem bitkileri, endüstri bitkileri ve nadas'tan oluşmaktadır. Ürün deseninde en çok yetiştirilen ürünlerin başında buğday gelmektedir. % 33,73 oranla ilk sırayı alan buğdayı %30,61 oranla arpa izlemektedir. Araştırma bölgesi bulunduğu bölge itibariyle hububat ekimine yatkın bir bölgedir. Çiftçilerin üretim alışkanlıkları ve tüketim alışkanlıkları nedeniyle bu ürünlerin ekimi yaygındır. Üretim miktarlarına göre hububattan sonra yem bitkileri içerisinde yer alan yonca bitkisi gelmektedir. Yonca %11,23 oranla üretim içerisinde büyük bir yer almaktadır. Yem bitkisi olarak değerlendirilen mısır ise %3,53'lük oranla yonca'yı takip etmektedir. Endüstri bitkileri içerisinde yer alan şeker pancarı ise ilk grupta üretimi bulunmamakla birlikte 2. Ve 3. Grup işletmelerde yer almaktadır.

Aktaş (2009) tarafından Konya ili Karapınar ilçesinde yapılan çalışmada, bitkisel ürün deseninin %30,00'nu buğday oluştururken %5,72'lik kısmını şeker pancarı ve % 10,01 'inin yonca olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada incelenen işletmelerde yem bitkisi olarak yonca bitkisinin yanında fiğ (% 0,89) ve mısırın (%3,75) da olduğu tespit edilmiştir.

Aksoyak (2004) tarafından Sarayönü ilçesinde yapılan çalışmada bitkisel ürün deseninin %36,27'si buğday, %3,81'i şeker pancarı olup yem bitkileri yetiştiriciliğinin yapılmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 5.4. İncelenen işletmelerin arazi varlığı

İşletme Genişlik Grubu	Mülk Arazi		Kiraya Tutulan Arazi		Toplam İşletme Arazisi	
	Alan (da)	Oran (%)	Alan (da)	Oran (%)	Alan (da)	Oran (%)
1-50 baş	80,4	100,00	0,00	0,00	80,40	100,00
51-100 baş	98,61	95,74	10,85	4,38	109,46	100,00
101-+ baş	150,84	90,47	25,84	7,33	176,68	100,00
İşl. Ort.	109,95	95,36	12,23	3,90	122,18	100,00

Çizelge 5.5. İşletmelerin sahip oldukları arazilerin sulanabilirlik durumu

İşletme Genişlik Grubu	Sulu arazi		Kuru arazi		Toplam Arazi	
	Alan (da)	Oran (%)	Alan (da)	Oran (%)	Alan (da)	Oran (%)
1-50 baş	24,20	38,41	56,19	61,59	80,40	100,00
51-100 baş	48,46	40,56	61,00	59,44	109,46	100,00
101-+ baş	67,47	48,22	109,20	51,78	176,68	100,00
İşl. Ort.	46,72	42,39	75,46	57,61	122,18	100,00

Çizelge 5.6. İncelenen işletmelerde üretim deseni

İşletme Genişlik Grubu	Buğday		Arpa		Çavdar		Mısır*		Ş.pancarı		Yonca		Elma		Nadas		Toplam	
	Da	Oran	Da	Oran	Da	Oran	Da	Oran	Da	Oran	Da	Oran	Da	Oran	Da	Oran	Da	Oran
1-50 baş	22,51	28,00	26,68	33,18	9,66	12,01	-	-	-	-	8,47	10,53	5,70	7,09	7,38	9,18	80,4	100
51-100 baş	44,12	40,31	31,17	28,48	8,23	7,52	4,09	3,74	1,28	1,17	8,80	8,04	10,35	9,46	1,42	1,30	109,46	100
101-+ baş	45,57	25,79	43,11	24,40	21,71	12,29	5,58	3,16	4,20	2,38	11,13	6,30	19,23	10,88	26,15	14,80	176,68	100
İşletmeler Ortalaması	37,40	30,61	33,65	27,54	13,20	10,80	3,22	2,64	1,83	1,50	9,49	7,75	11,75	9,63	11,65	9,54	122,18	100

*Silajlık mısırı ifade etmektedir.

5.3. İncelenen İşletmelerde Sermaye Durumu

Sermayenin tanımıyla ilgili olarak çok çeşitli tanımlar ve kavramlar bulunmaktadır. Bunun nedeni, sermayenin olduğu gibi zamanımızda da üretimin önemli unsuru oluşudur. Bu nedenle, sermayeyi üretilmiş üretim vasıtaları olarak tanımlamak mümkündür. Bu anlamda sermayeye her türlü ekonomik mallarla, haklar dahil edilebilir. Arazi, binalar, makine ve aletler, hammadde ve yabancı maddeler, üretilmiş mallar aksiyon, çek vb unsurlar sermaye olarak düşünülebilmektedir (Kabukçu ve Oğuz 1998).

Bu araştırmada işletmelerin sermaye yapıları incelenirken sermayenin fonksiyonlarına göre dağılımı esas alınmıştır.

A) AKTİF SERMAYE

1. Çiftlik Sermayesi
   - Toprak Sermayesi
   - Arazi Islahı Sermayesi
   - Bina Sermayesi
   - Bitki Sermayesi
2. İşletme Sermayesi
   a. Sabit İşletme Sermayesi
      -Alet ve Makine Sermayesi (Cansız demirbaş)
      -Hayvan Sermayesi (Canlı Demirbaş)
   b. Döner İşletme Sermayesi
      -Malzeme ve mühimmat Sermayesi
      -Para Sermayesi

B) PASİF SERMAYE

3. Yabancı Sermaye (Borçlar)
   -Arazi Karşılığı İpotekli Borçlar
   -Banka ve kooperatif Borçları
   -Adi Borçlar
   -Cari Borçlar
   -İndi Borçlar
4. Öz Sermaye

*İncelenen işletmelerde av ve balık sermayesine rastlanmamıştır.

5.3.1.Aktif sermaye

Aktif sermaye arazi sermayesi (çiftlik sermayesi) ve işletme sermayesinden oluşmaktadır. Arazi sermayesi toprak sermayesi, arazi ıslahı sermayesi, bina ve bitki sermayesinden oluşmaktadır. İşletme sermayesi de sabit işletme sermayesi (alet-makine sermayesi ve hayvan sermayesi) ve döner işletme sermayesinden oluşmaktadır.

5.3.1.1.Arazi (çiftlik) sermayesi

İncelenen işletmelerde çiftlik sermayesi; toprak, arazi ıslahı, bina ve bitki sermayelerinden oluşmaktadır.

5.3.1.1.1. Toprak sermayesi

Toprak sermayesi ülkemizde miktar ve oran itibariyle arazi sermayesinin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Ekonomik anlamda üretim yapılması için toprak en önemli faktördür. Toprak sermayesi, işletmenin işlettiği arazilerin kıymetlerinin toplanması sonucunda elde edilir.

Çizelge 5.7'dan görüleceği üzere toprak sermayesi gerek işletme büyüklük grupları gerekse işletmeler ortalaması bakımından incelendiğinde %86,69'unu mülk arazi oluşturmaktadır. İncelenen işletmelerde kiracılık tasarruf şeklinin yaygın olmaması nedeniyle toprak sermayesi içerinde payları düşüktür.

Çizelge 5.7. İncelenen işletmelerde toprak sermayesi (TL)

İşletme Büyüklük Grupları (baş)	TARLA ARAZİSİ						GENEL TOPLAM (TL)
	Mülk Arazi Değeri			Kiracılıkla İşletilen Arazilerin Değeri			
	Sulu (TL)	Kuru (TL)	TOPLAM (TL)	Sulu (TL)	Kuru (TL)	TOPLAM (TL)	
1-50 baş	20.940,00	15.733,20	36.673,20	-	-	-	36.673,20
51-100 baş	32.207,50	17.690,00	49.879,10	8.137,50	-	8.137,50	58.016,60
101-+ baş	60.304,00	34.944,00	95.248,00	20.672,00	-	20.672,00	115.920,00
İşletmeler Ortalaması	37.817,17	22.789,06	60.606,13	9.306,17	-	9.306,17	69.912,30

Şahinli (2011) tarafından Konya ilinde yapılan çalışmada işletme gruplarının büyüklüğüne paralel olarak artan toprak sermayesi, işletme başına birinci grupta ortalama 37.023,52 TL, ikinci grupta 75.505,47 TL ve üçüncü grupta 209.854,95 TL olarak hesaplanmıştır. Ayrıca işletmelerde ortalama toprak sermayesinin %88,66'sı mülk arazi iken, %11,34'ü ortağa ve/veya kiraya tutulan arazi değerinden oluştuğu tespit edilmiştir. Bunun yanında işletmeler ortalamasına göre toprak sermayesinin aktif sermayesi içindeki oranı %31,20 iken, çiftlik sermayesi içindeki oranı %54,32 olduğu hesaplanmıştır.

5.3.1.1.2. Bina sermayesi

Bina sermayesi işletmelerde mevcut üretim vasıtaları ve malların korunması ile ailenin barınmasına hizmet ederek üretime katkıda bulunan, başlıca binalar ve çiftlik avlusu gibi unsurlardan oluşmaktadır (Rehber 1978). Araştırma yapılan işletmelerde bina sermayesi; işletme sahipleri ve hayvan bakıcılarının kaldığı binalar, ahırlar, ağıllar ve muhafaza binaları olarak incelenmiştir.

İncelenen işletmelerin bina sermayesi çizelge 5.8'de verilmiştir. İncelenen işletmelerde bina sermayesi, işletme gruplarına göre 11.000 TL ile 34.444,44 TL arasında değişmektedir. İncelenen işletmelerde işletmelerin ortalama bina sermayesi varlığı 20.611,91 TL'dir. İncelenen işletmelerin bina varlığının büyük bir kısmını konut varlığı oluşturmaktadır.

Bayramoğlu (2004) tarafından Konya ilinde yapılan çalışmada incelenen işletmelerin bina sermayesi 13.000 TL ile 13.200 TL arasında değişmektedir. Ayrıca bina sermayesinin büyük kısmını konut varlığı oluşturmaktadır.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde, işletme büyüklük gruplarına göre 1.839,0036 TL ile 12.750,00 TL arasında değişen bina sermayesini işletmeler ortalamasında 4.724,00 TL olarak bulmuştur.

Çizelge 5.8. İncelenen işletmelerde bina sermayesi (TL)

	KONUT		AHIR		AĞIL		DİĞER		TOPLAM	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
1-50 baş	5.265,70	47,87	4.307,60	39,16	1.426,70	12,97	-	-	11.000,00	100,00
51-100 baş	8.885,72	54,21	4.545,31	27,73	1.999,78	12,20	958,89	5,85	16.391,30	100,00
101-+ baş	17.663,11	51,28	10.419,44	30,25	3.289,44	9,55	3.072,44	8,92	34.444,44	100,00
İşletmeler Ortalaması	10.536,81	51,12	6.674,14	32,38	2.384,80	11,57	1.016,17	4,93	20.611,91	100,00

*Diğer bina sermeyesi; Garaj, Yem Deposu, Hangar, Samanlık

5.3.1.1.3. Arazi ıslahı sermayesi

Arazi ıslahı sermayesi, toprağın verim kabiliyetini arttırmak amacıyla yapılan yatırımlardır (Kabukçu ve Oğuz 1998). Arazi sermayesini oluşturan unsurların belirli bir ekonomik ömrü vardır. Bu nedenle uzun soluklu kullanımı mümkün değildir. Ayrıca bu sermaye unsurları, arazilerin mevcut şeklini korumak veya hali hazırdaki durumunu değiştirerek verim gücünü arttırmaya yarayan yatırımlardır.

İncelenen işletmelerde arazi ıslahı sermayesi çizelge 5.9'da verilmiştir. Buna göre arazi ıslahı sermayesi sulama tesisatlarından oluşmaktadır. Arazi ıslahını oluşturan en önemli kalem su kuyularından oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde arazi ıslahı sermayesi 3.014,28 TL ile 21.746,56 TL arasında değişmektedir. İşletme büyüklükleri arttıkça arazi ıslahı sermayesi de artış göstermektedir. Bunun yanında incelenen işletmelerde ortalama arazi ıslahı sermayesi 10.236,22 TL olarak tespit edilmiştir.

Çizelge 5.9.İncelenen işletmelerde arazi ıslahı sermayesi (TL)

İşletme Büyüklük Grupları (baş)	Su Kuyusu		Sulama Tesisatları		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%
1-50 baş	1.399,83	46,44	1.614,45	53,56	3.014,28	100,00
51-100 baş	3.528,25	59,32	2.419,57	40,68	5.947,82	100,00
101-+ baş	14.439,71	66,40	7.306,84	33,60	21.746,56	100,00
İşletmeler ortalaması	6.455,93	57,39	3.780,29	42,61	10.236,22	100,00

Dellal vd. (2002)'nin GAP bölgesinde yaptığı çalışmada, arazi ıslahı sermayesinin, çiftlik sermayesi içindeki payını %1.38, aktif sermaye içindeki payını ise %1.15 olarak bulmuştur.

5.3.1.1.4. Bitki sermayesi

Çiftlik sermayesi içerisinde yer alan bitki sermayesi, meyveli ve meyvesiz ağaçların kıymeti ile tek yıllık bitkilerin kıymetinden oluşmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin bitki sermayesi çizelge 5.10'da gösterilmiştir. Bitki sermayesi işletme gruplarına göre artış göstermektedir. İşletmelerde bitki sermayesi1.301,28TL ile 3.534,20 TL arasında değişmekle birlikte işletmeler başına düşen ortalama bitki sermayesi 2.726,68 TL olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 5.10.İncelenen işletmelerde bitki sermayesi (TL)

İşletme Büyüklük Grupları (baş)	Meyveli Ağaçlar		Meyvesiz Ağaçlar		Tarla Demirbaşı		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
1-50 baş	426,14	32,74	-	-	875,14	67,26	1.301,28	100,00
51-150 baş	1.316,08	39,35	682,29	20,4	1.346,18	40,25	3.344,56	100,00
151-+ baş	1.564,94	44,86	-		1.948,76	55,14	3.534,20	100,00
İşletmeler ortalaması	1.102,39	40,68	227,43	8,34	1.390,03	50,98	2.726,68	100,00

Deniz (2009) tarafından Hakkari ilinde yapılan çalışmada işletme başına düşen ortalama bitki sermayesi 26861,39 TL olup, bu miktar işletme büyüklüğüne paralel olarak arttığı hesaplanmıştır. Ayrıca bina sermayesi 1 grup işletmelerde 25571,43 TL ile en düşük iken 3. Grup işletmelerde 31734,67 TL ile en yüksek değeri almaktadır.

5.3.1.1.5. Toplam arazi (çiftlik) sermayesi

Çizelge 5.11'te arazi sermayesini oluşturan unsurların dağılımı ve oranları verilmiştir. Buna göre arazi sermayesini oluşturan en önemli kalem toprak sermayesidir. Toprak sermayesini bina sermayesi ve arazi ıslahı sermayesi izlemektedir. İncelenen işletmelerde bitki sermayesi en az paya sahiptir.

İncelenen işletmelerde toplam arazi sermayesi içerisinde toprak sermayesinin payı %70,52 ila %66,00 arasında değişmektedir. İşletmeler başına düşen ortalama toprak sermayesi oranı ise %67,64'dür. İşletme büyüklükleri arttıkça toprak sermayesinin çiftlik sermayesi içerisindeki payı azalmaktadır.

İşletmelerde çiftlik sermayesinde en önemli ikinci paya sahip olan bina sermayesi ise işletme büyüklüklerine göre artış göstermektedir. İşletme başına düşen ortalama bina sermayesi %19,85'dir.

Arazi ıslahı sermayesi işletme büyüklükleriyle doğru orantılı olarak artış göstermektedir. İşletme başına düşen ortalama arazi ıslahı sermayesi %9,86'dır.

Çiftlik sermayesinde en az paya sahip olan sermaye unsuru bitki sermayesidir. Bitki sermayesi işletme büyüklük gruplarına göre değişim göstermektedir. İşletme başına düşen ortalama bitki sermayesi oranı %0,26'dır. 1. Grup işletmelerde bitki sermayesi 1.301,28 TL iken 3. Grup işletmelerde bu rakam 3.534,20 TL'ye yükselmiştir.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan araştırmada işletme büyüklük gruplarına göre çiftlik sermayesini oluşturan en önemli kalem toprak sermayesidir. Toprak sermayesini (%84,47) sırayla bina sermayesi (%12,07), bitki sermayesi (%2,37) ve arazi ıslahı sermayesi (%1,09) izlemektedir.

Deniz (2009) tarafından Hakkâri ilinde yapılan araştırmada işletme başına düşen ortalama arazi sermaye miktarı 82.690,55 TL olup, bu miktar işletme büyüklüğü ile orantılı bir şekilde arttığı tespit edilmiştir. Bunun yanında arazi sermayesinin toplam aktif sermayenin %80,3'ünü oluşturduğu ve bu oranın işletme büyüklüğüne paralel olarak azaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca toprak sermayesi toplam arazi sermayesinin %57,7'sini oluşturduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 5.11 İncelenen işletmelerde arazi sermayesi miktarı ve dağılımı (TL)

Sermaye Unsurları	İşletme Büyüklük Grupları						İşletmeler Ortalaması	
	1-50 baş		51-100 baş		101-+ baş			
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Toprak Sermayesi	36.673,20	70,52	58.034,70	69,24	115.920,00	66,00	70.209,30	67,62
Bina Sermayesi	11.000	21,16	16.391,30	19,56	34.444,44	19,61	20.611,91	19,85
Bitki Sermayesi	1.301,28	2,51	3.444,56	4,11	3.534,20	2,01	2.726,68	2,67
Arazi Islahı Sermayesi	3.014,28	5,81	5.947,82	7,09	21.746,56	12,38	10.236,22	9,86
Toplam Arazi Sermayesi	51.998,76	100,00	83.818,38	100,00	175.645,20	100,00	103.820,78	100,00

5.3.1.2. İşletme sermayesi

İşletme sermayesi; aktif sermaye içerisinde arazi sermayesini aktif hale getirmesi açısından önemlidir. İşletme sermayesi, sabit işletme sermayesi ve döner işletme sermayesi olarak iki gruba ayrılmaktadır. Sabit işletme sermayesi, hayvan sermayesi ve alet ekipman sermayesinden oluşmaktadır.

5.3.1.2.1.Hayvan sermayesi

İncelenen işletmelerde bulunan hayvan varlığı çizelge 5.12'de verilmiştir. İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama 9,29 BBHB düşmektedir. I. Grup işletmelerde 4,67 BBHB, II. Grup işletmelerde 9,35 BBHB, III. Grup işletmelerde ise 13,24 BBHB düşmektedir

Aktaş (2009) tarafından Konya'nın Karapınar ilçesinde yapılan çalışmada, incelenen işletmelerde hayvan varlığını koyunlar oluşturmamaktadır. İncelenen işletmelerde hayvan çeşitliliği bulunmamaktadır. Araştırma sonucuna göre incelenen işletmelerde ortalama 19,94 BBHB bulunmaktadır.

İncelenen işletmelere ait hayvan varlığı çizelge 5.12'te verilmiştir.

Çizelge 5.12. İncelenen işletmelerde hayvan sayısı (BBHB)

	İşletme Büyüklük Grupları									İşletmeler Ortalaması		
	1-50 baş			51-100 baş			101-+ baş					
	Baş	BBHB	%	Baş	BBHB	%	Baş	BBHB	%	Baş	BBHB	%
Koç	3,29	0,39	8,35	6,91	0,83	8,88	16,21	1,95	14,73	8,80	1,05	11,30
Koyun	32,14	3,20	68,52	70,16	7,01	74,97	100,57	10,05	75,91	67,62	6,76	72,77
Toklu	12,57	1,01	21,63	14,61	1,17	12,51	17,28	0,80	6,04	14,82	1,19	12,81
Kuzu	1,50	0,07	1,50	6,86	0,34	3,64	8,94	0,44	3,32	5,77	0,29	3,12
Toplam	**49,50**	**4,67**	**100,00**	**98,54**	**9,35**	**100,00**	**143,00**	**13,24**	**100,00**	**97,01**	**9,29**	**100,00**

İncelenen işletmelerde hayvan sermayesinin tamamı irat (gelir) hayvanlarından oluşmaktadır. Çalışmada iş hayvanına rastlanmamıştır. İncelenen işletmelerde büyükbaş hayvan varlığı hesaplanmamıştır.

İncelenen işletmelerde hayvan varlığının büyük kısmını koyun varlığı oluşturmaktadır. İşletmelerde koç ve kuzu varlığı koyun varlığı ile doğru orantılı olarak artış göstermektedir. 1.Grup işletmelerde kuzu varlığı 1,50 baş iken 3. Grup işletmelerde bu oran 8,94'e yükselmiştir.

İncelenen işletmelere ait hayvan sermayesi çizelge 5.13'te verilmiştir.

İşletme başına düşen büyükbaş hayvan sermayesi 27.049,33 TL'dir.

İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi varlığı işletme gruplarına göre değişiklik göstermektedir. 1. Grup işletmelerde işletme başına düşen hayvan sermayesi 12.856 TL'dir. 2. Grup işletmelerde ise işletme başına düşen hayvan sermayesi 28.064 TL'dir. 3. grup işletmelerde ise işletme başına düşen hayvan varlığı sermayesi 42.228 TL'dir.

Çizelge 5.13. İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi (TL)

	İşletme Büyüklük Grupları							
	1–50 baş		51–100 baş		101-+ baş		İşletmeler ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Koyun	12.856	100,00	28.064	100,00	42.228	100,00	27.049,33	100,00
Sığır	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	12.856	100,00	28.064	100,00	42.228	100,00	27.049,33	100,00

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk faaliyetini yürüten işletmelerde işletme büyüklük gruplarına göre BBHB cinsinden hayvan varlığı 8,50 ila 49,05 arasında olduğu hesaplanmıştır. İşletme sermayesi içinde hayvan sermayesinin değeri işletme büyüklük gruplarına göre %60,15 ile %67,15 arasında olduğu hesaplanmıştır.

Deniz (2009) tarafından Hakkâri ilinde yapılan araştırmada işletme başına düşen hayvan sermayesi 16.231,67 TL olup, bu miktar işletme büyüklüğüne paralel olarak arttığı hesaplanmıştır. Araştırmada hayvan sermayesi 1. Grup işletmelerde 9.162,86 TL ile en düşük iken 3. Grup işletmelerde 28.475,33 TL ile en yüksek değeri almıştır.

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde hayvan sermayesinin toplam aktif sermaye içindeki payının %15,8 olduğu hesaplanmıştır.

5.3.1.2.2.Alet makine sermayesi

Sabit işletme sermayesinin bir diğer unsuru da alet ekipman varlığıdır.

İncelenen işletmelerin alet makine sermayesi Çizelge 5.14'da verilmiştir incelenen işletmelerin alet makine varlığı yönünden yeterli olduğu söylenebilmektedir. İşletmelerin %40'nın traktörü bulunmamaktadır. İşletmelerin büyüklüklerinin artışına göre alet ve makine varlığı ve buna bağlı olarak alet makine çeşitleri sayısı artmaktadır. İşletmelerin alet ve makine ekipmanları varlıklarının yeterli düzeyde olmasının başlıca nedeni Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından verilen %50 hibe ile Alet Makine Destekleri gelmektedir.

Çizelge 5.14. İncelenen işletmelerin alet ekipman sermayesi (TL)

	İşletme Büyüklük Grupları						İşletmeler Ortalaması	
	1-50 BAŞ		51-100 BAŞ		101-+ BAŞ			
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Traktör	4.366,49	62,52	6.584,64	48,63	15.685,23	49,17	9.338,59	53,44
Römork	624,38	8,94	1.247,06	9,21	3.540,93	11,10	1.703,80	9,75
Mibzer	520,32	7,45	1.104,89	8,16	2.293,63	7,19	1.328,09	7,60
Pulluk	295,43	4,23	846,26	6,25	2.312,77	7,25	1.032,77	5,91
Kazayağı	484,01	6,93	1.081,87	7,99	2.603,06	8,16	1.343,82	7,69
Pülverizatör	312,19	4,47	793,46	5,86	1.409,99	4,42	859,76	4,92
Çapa makinesi	312,19	4,47	718,99	5,31	1.103,75	3,46	770,64	4,41
Diğer	138,98	1,99	1.163,11	8,59	2.631,77	8,25	1.097,42	6,28
TOPLAM	**6.984,16**	**100,00**	**13.540,28**	**100,00**	**31.900,28**	**100,00**	**17.474,91**	**100,00**

İncelenen işletmelerde işletme başına alet makine sermayesi varlığı 6.984,16 TL ile 31.900,28 TL arasında değişmektedir. İşletme başına ortalama 17.474,91 TL alet ekipman varlığı düşmektedir. İşletmelerin alet makine sermayesinin oluşumunda en büyük pay traktör sermayesinindir (%53,44). Bunu sırasıyla römork (%9,75), mibzer (%7,60), kazayağı (%7,69), pulluk (%5,91), pülverizatör (%4,92) ve çapa makinesi (%4,41) sermayesi izlemektedir. İşletme büyüklüğü arttıkça işletme başına düşen alet makine sermayesi de artmaktadır.

Küçük ölçekli işletmelerde işletme başına alet makine sermayesi 6.984,16 TL olarak tespit edilmiştir. Bunun %62,52'sini traktör sermayesi oluşturmaktadır. Büyük ölçekli işletmelerde işletme başına 31.900,28 TL alet makine sermayesi düşmektedir. Yine burada da alet makine sermayesinin büyük çoğunluğunu (%49,17) traktör sermayesi oluşturmaktadır.

Paksoy (2007) Kahramanmaraş ilinde süt üretimine yönelik keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında alet-makine sermayesini 2.050,06 TL olarak bulmuştur.

Şahinli (2011) tarafından Konya ilinde yapılan çalışma kapsamında incelenen işletmelerde işletme başına ortalama alet-makine sermayesi 19.741,14 TL olarak hesaplanmıştır. Bu değerin %63,72'sini tarım aletleri, %36,28'ini tarım makineleri oluşturduğu tespit edilmiştir.

5.3.1.2.3. Malzeme ve mühimmat sermayesi

Tarım işletmelerinde malzeme ve mühimmat sermayesi ile para sermayesi döner işletme sermayesini oluşturmaktadır.

İncelenen işletmelerde malzeme ve mühimmat sermayesi çizelge 5.15'de gösterilmiştir. İşletmelerde büyüklük arttıkça malzeme ve mühimmat sermayesi de artış göstermektedir.

İncelenen işletmelerde 1. Gruba giren işletmeler de malzeme mühimmat sermayesi 1.282,69 TL olarak hesaplanmıştır. İkinci grup işletmelerde 1.994,22 TL malzeme mühimmat sermayesi bulunurken, 3. Grup işletmelerde bu sermaye 3.849,97 TL'ye ulaşmıştır. İşletmeler ortalaması ise 2.375,63 TL olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 5.15. İncelenen işletmelerde malzeme mühimmat sermayesi (TL)

	1-50 baş		51-100 baş		101-+ baş		İşletmeler Ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Tohumluk	845,17	65,89	998,13	50,05	2.176,14	56,52	1.338,81	56,35
Yemler	-	-	125,14	6,27	286,23	7,43	137,12	5,77
Gübre	215,27	16,78	488,69	24,51	746,46	19,39	483,48	20,35
Tarım İlaçları	222,25	17,31	382,26	19,17	641,14	16,65	416,21	17,52
TOPLAM	**1.282,69**	**100,00**	**1.994,22**	**100,00**	**3.849,97**	**100,00**	**2.375,63**	**100,00**

Deniz (2009) tarafından Hakkâri ilinde yapılan çalışmada toplam aktif sermaye içindeki malzeme ve mühimmat sermayesi oranı %3,2 olarak hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerde malzeme mühimmat sermayesinin aktif sermaye içindeki payı %2,5 ile 1–50 koyun üretim birimine sahip işletmelerde en düşük ve 51–99 koyun üretim birimine sahip işletmelerde ise %3,6 ile en yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dekara düşen malzeme mühimmat sermayesi ise 441,7 TL olarak hesaplanmıştır.

5.3.1.2.4. Para sermayesi

Para sermayesi işletme sermayesi içerisinde en hareketli karakterdir. Diğer bir ifadeyle likidite oranı en yüksek olan etmendir. İşletme faaliyetinin devamı üzerinde oldukça etkili olan bu sermayenin gereği kadar bulunması işletmelerin başarılı bir şekilde çalışabilmesi için şarttır (Erkuş ve ark., 1995).

İncelenen işletmelerde para sermayesi işletme büyüklükleri ile doğru orantılı bir şeklide artış göstermektedir. 1. Grup işletmelerde toplam para sermayesi 348,36 TL iken 3. Grup işletmelerde 5.702,31 TL'ye ulaşmıştır.

Dellal vd (2002) tarafından GAP bölgesinde yapılan araştırmada küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerde ortalama para sermayesi 165,43 TL olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 5.16. İncelenen işletmelerde para sermayesi (TL)

İşletme Büyüklük Grupları	Nakit Para Mevcudu		Alacak Mevcudu		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%
1-50 baş	348,36	100,00	-	-	348,36	100,00
51-100 baş	726,48	55,23	588,79	44,77	1.315,27	100,00
101-+ baş	3.216,18	56,40	2.486,13	43,60	5.702,31	100,00
İşletmeler ortalaması	1.430,34	58,25	1.024,97	41,75	2.455,31	100,00

Çizelge 5.17'da incelenen işletmelere ait toplam işletme sermayesini oluşturan unsurlar ve dağılımı verilmiştir. İşletme sermayesi toplamı işletme büyüklüklerine göre artış göstermektedir. İncelenen işletmelerde ortalama işletme sermayesi toplam 49.355,18 TL olarak hesaplanmıştır. 1. Grup işletmelerde toplam işletme sermayesi 21.471,21 TL iken, 3. Grup işletmelerde bu tutar 81.680,56 TL'ye ulaşmıştır.

İncelenen işletmelerde toplam işletme sermayesinin büyük çoğunluğunu sabit işletme sermayesi içerisinde yer alan hayvan sermayesi oluşturmaktadır. 1. Grup işletmelerde hayvan sermayesinin toplam işletme sermayesi içerisindeki payı %59,87 iken 3. Grup işletmelerde bu oran %49,25'e düşmüştür.

Toplam işletme sermayesi içerisinde hayvan sermayesinden sonra en fazla payı alet ekipman sermayesi oluşturmaktadır. Toplam işletme sermayesi içerisinde alet ekipman sermayesi işletme büyüklük gruplarına göre farklılık göstermektedir.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde işletme başına 15.244,00 TL işletme sermayesi düşmektedir. Bunun %61,12'sini hayvan sermayesi, %22,72'sini alet-makine sermayesi, %2,42'sini malzeme ve mühimmat sermayesi ve %10,74'ünü malzeme-mühimmat sermayesi oluşturmaktadır.

Aktaş (2009) tarafından Karapınar ilçesinde yapılan çalışmada incelenen işletmelerde işletme başına toplam 63.179,57 TL işletme sermayesinin düştüğü hesaplanmıştır. İşletme sermayesinin %64,01'ini hayvan sermayesi, %27,82'sini alet-makine sermayesi, %4,89'unu para sermayesi ve %3,27'sini malzeme-mühimmat sermayesi oluşturmaktadır.

Çizelge 5.17. İncelenen işletmelerde işletme sermayesi toplam ve dağılımı (TL)

		İŞLETME BÜYÜKLÜK GRUPLARI						İŞLETMELER ORTALAMASI	
		1-50 BAŞ		51-100 BAŞ		101-+ BAŞ			
		TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
SABİT İŞLETME SERMAYESİ	Hayvan Sermayesi	12.856	59,87	28.064	62,48	40.228	49,25	27.049,33	54,80
	Alet Makine Sermayesi	6.984,16	32,52	13.540,28	30,15	31.900,28	39,05	17.474,91	35,41
	TOPLAM	19.840,16	91,40	41.604,28	92,63	72.128,28	88,30	44.524,24	90,21
DÖNER İŞLETME SERMAYESİ	Malzeme mühimmat Sermayesi	1.282,69	5,97	1.994,24	4,44	3.849,97	4,71	2.375,63	4,81
	Para Sermayesi	348,36	1,63	1.315,27	2,93	5.702,31	6,98	2.455,31	4,97
	TOPLAM	1.631,05	7,60	3.309,51	7,37	9.552,28	11,70	4.830,94	9,79
GENEL TOPLAM		**21.471,21**	**100,00**	**44.913,79**	**100,00**	**81.680,56**	**100,00**	**49.355,18**	**100,00**

5.3.2.Pasif sermaye

İncelenen işletmelerde pasif sermaye, işletmede kullanılan yabancı sermaye ile öz sermayenin toplamından meydana gelmektedir.

5.3.2.1. Yabancı sermaye

Araştırmaya konu olan işletmelerde yabancı sermaye, işletmelerin banka borçları, kooperatif borçları, cari borçlar ile daha önce toprak sermayesine dahil edilmiş olan kiraya-ortağa tutulan arazilerin değerinden (indi borçlardan) oluşmaktadır.

İncelenen işletmelerde yabancı sermaye dağılımı çizelge 5.18'de verilmiştir. İncelenen işletmelerde, işletme başına ortalama 10.348,51 TL borç düşmektedir. Yabancı sermaye olarak adlandırılan borçlar işletme büyüklüklerine göre artış göstermektedir.

İncelenen işletmelerde toplam sermaye içerisinde yabancı sermaye oranı dalgalı bir artış göstermektedir. 1. Grup işletmelerde toplam sermaye içerisinde ki yabancı sermaye oranı %9,69 iken, 2. Grup işletmelerde bu oran %7,27'e düşmüştür. 3. Grup işletmelerde ise yabancı sermaye oranı %5,61'e düşmüştür.

5.3.2.2. Öz sermaye

İncelenen işletmelerde öz sermaye, aktif sermayeden cari borçlar ile kiraya ve ortağa tutulan arazi kıymetinin çıkarılması ile hesaplanmaktadır.

İncelenen işletmelerde öz sermaye dağılımı çizelge 5.18'de verilmiştir. İncelenen işletmelerde, işletme başına ortalama 142.827,45 TL öz sermaye düşmektedir. İşletme büyüklük grupları arttıkça öz sermaye miktarı da artış göstermektedir.

İncelenen işletmelerde toplam sermaye içerisinde öz sermaye oranı, işletme büyüklük gruplarına göre artış göstermektedir. 1. Grup işletmelerde toplam sermaye içerisinde öz sermaye oranı %90,31 iken, 2. Grup işletmelerde bu oran %92,63'e yükselmiştir. 3. Grup işletmelerde ise toplam sermaye içerinde öz sermaye oranı %94,39'a yükselmiştir.

Deniz (2009) tarafından Hakkâri ilinde yapılan çalışmada, incelenen işletmeler içerisinde dekara düşen öz sermaye miktarı 11.727.2 TL olarak hesaplanmıştır. Bu miktar 1–50 koyun üretim birimine sahip işletmelerde 13.975,6 TL ile en yüksek ve 51–99 koyun üretim birimine sahip işletmelerde 10.761,5 TL ile en düşük olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 5.18. İncelenen işletmelerde pasif sermaye durumu

İşletme Büyüklük Grupları	Öz sermaye		Yabancı sermaye		Toplam pasif sermaye	
	TL	%	TL	%	TL	%
1-50 baş	66.353,69	90,31	7.116,28	9,69	73.469,97	100,00
51-100 baş	119.245,69	92,63	9.486,48	7,27	128.732,17	100,00
101-+ baş	242.882,98	94,39	14.442,78	5,61	257.325,76	100,00
İşletmeler Ortalaması	142.827,45	93,24	10.348,51	6,76	153.175,96	100,00

Paksoy (2007) tarafından Kahramanmaraş ilinde yapılan çalışmada, toplam sermaye içerisinde öz sermaye oranı %95,56 olarak hesaplanmıştır. İşletme başına ortalama öz sermaye miktarı ise 15.670,68 TL olarak hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerde tüm sermaye unsurlarının aktif sermaye içerisindeki payları çizelge 5.19'de verilmiştir. İncelenen işletmelerde ortalama 153.175,96 TL aktif sermaye hesaplanmıştır. Aktif sermaye işletme büyüklük gruplarına göre farklılık göstermektedir. 1. Grup işletmelerde 73.469,97 TL aktif sermaye mevcut iken, 2. Grup işletmelerde bu miktar 128.732,17 TL'ye yükselmiştir. 3. Grup işletmelerde ise bu miktar 257.325,76 TL olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 5.19.İncelenen işletmelerin sermaye durumu (TL)

İŞLETME BÜYÜKLÜK GRUPLARI	AKTİF SERMAYE											PASİF SERMAYE		
	TOPRAK SERMAYESİ	BİNA SERMAYESİ	ARAZİ ISLAHI SERMAYESİ	BİTKİ SERMAYESİ	TOPLAM ÇİFTLİK SERMAYESİ	HAYVAN SERMAYESİ	ALET SERMAYESİ	MALZEME MÜHİMMAT SERMAYESİ	PARA SERMAYESİ	TOPLAM İŞLETME SERMAYESİ	AKTİF SERMAYE	ÖZ SERMAYE	YABANCI SERMAYE	TOPLAM
1-50 BAŞ	36.673,20	11.000,00	3.014,28	1.301,28	51.998,76	12.856,00	6.984,16	1.282,69	348,36	21.471,21	73.469,97	66.353,69	7.116,28	73.469,97
51-100 BAŞ	58.034,70	16.391,30	5.947,82	3.444,56	83.818,38	28.064,00	13.540,28	1.994,24	1.315,27	44.913,79	128.732,17	119.245,69	9.486,48	128.732,17
101-+ BAŞ	115.920,00	34.444,44	21.746,56	3.534,20	175.645,20	40.228,00	31.900,28	3.849,97	5.702,31	81.680,56	257.325,76	242.882,98	14.442,78	257.325,76
İŞL.ORT	70.209,30	20.611,91	10.236,22	2.726,68	103.820,78	27.049,33	17.474,91	2.375,63	2.455,31	49.355,18	153.175,96	142.827,45	10.348,51	153.175,96

5.4. Yıllık faaliyet sonuçları analizi

5.4.1.Gayrisafi üretim değeri (GSÜD)

Gayri safi üretim değeri, ,işletmenin bir üretim dönemi içinde iktisadi faaliyeti sonucu elde ettiği yeni malların değeri ile üretilen malların yeniden değerlendirilmesi ve mübadele yolu ile meydana gelen kıymet artışlarını içerir (Erkuş ve Demirci, 1996). İncelenen işletmelerde GSÜD, bitkisel üretim değeri, hayvansal üretim değeri ve prodüktif demirbaş kıymet artışlarından elde edilmiştir.

Gayri safi üretim değerini oluşturan bitkisel ve hayvansal üretim gelir kalemleri ayrı tablolarda hesaplanmıştır.

Çizelge 5.20'de bitkisel üretim değerleri verilmiştir.

İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama bitkisel üretim değeri 19.768,33 TL'dir. İşletme büyüklük gruplarına göre bu değer artış göstermektedir. 1.grup işletme gruplarında ortalama bitkisel üretim değeri 9.178,03 TL, 2.grup işletmelerde 18.508,01 TL iken 3.grup işletmelerde bu değer 31.618,95 TL'ye ulaşmıştır.

İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değerini farklı üretim kalemleri oluşturmaktadır. Bitkisel üretim değerinde en büyük payı buğday, yonca ve elma oluşturmaktadır. İncelenen işletmelerde buğdayın üretim alanının fazla olmasına rağmen üretim değeri içerisindeki payının düşük olmasının nedeni satış fiyatındaki düşüklüktür. Yonca bitkisinin üretim alanının buğdaya nazaran daha az olmasına rağmen üretim değeri içerisinde ki payının yüksek olmasının nedeni satış fiyatının yüksek olmasıdır.

Çizelge 5.20. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri (TL)

Ürünler	İşletme Büyüklük Grupları						İşletmeler Ortalaması	
	1-50 baş		51-100 baş		101-+ baş			
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Buğday	1.890,84	20,60	4.941,44	26,70	5.614,22	17,76	4.148,83	20,99
Arpa	1.614,14	17,59	2.400,09	12,97	4.030,79	12,75	2.681,67	13,57
Çavdar	531,3	5,79	497,92	2,69	1.432,86	4,53	820,69	4,15
Mısır	0	0,00	2.045,00	11,05	3.013,20	9,53	1.686,07	8,53
Ş.Pancarı	0	0,00	640	3,46	2.268,00	7,17	969,33	4,90
Yonca	2.964,50	32,30	3.300,00	17,83	4.452,00	14,08	3.572,17	18,07
Elma	1.425,00	15,53	3.105,00	16,78	7.211,25	22,81	3.913,75	19,80
Saman	752,25	8,20	1.578,56	8,53	3.596,63	11,37	1.975,81	9,99
TOPLAM	9.178,03	100,00	18.508,01	100,00	31.618,95	100,00	19.768,33	100,00

İncelenen işletmelere ait hayvansal üretim değerleri çizelge 5.21'te verilmiştir. İşletmeler başına düşen ortalama hayvansal üretim değeri 42.968,88 TL'dir. Hayvansal üretim değeri işletme büyüklüklerine göre artış göstermektedir. 1. Grup işletmelerde 21.072,75 TL hayvansal üretim değeri hesaplanırken, 3. Grup işletmelerde bu rakam 72.131,30 TL'ye ulaşmıştır.

Hayvansal üretim değerlerini oluşturan en önemli kalem PDKA (%44,60)'dır. PDKA'yı sırasıyla kuzu satışı (%32,50), gübre satışı (%11,76), süt satışı (%5,49), damızlık satışı (%4,74) ve yapağı satışı (%0,91) izlemektedir.

Çizelge 5.21.İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri (TL)

	İşletme Büyüklük Grupları						İşletmeler Ortalaması	
	1-50 baş		51-100 baş		101-+ baş			
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Süt	1.216,56	5,77	2.103,43	5,89	3.763,13	5,22	2.361,04	5,49
Yapağı	120,14	0,57	310,61	0,87	746,21	1,03	392,32	0,91
Kuzu	6.321,14	30,00	11.700,76	32,77	23.866,76	33,09	13.962,89	32,50
Damızlık Satışı	965,31	4,58	1.200,83	3,36	3.946,97	5,47	2.037,70	4,74
Gübre Satışı	2.300,14	10,92	4.313,60	12,08	8.542,00	11,84	5.051,91	11,76
PDKA	10.149,46	48,16	16.073,35	45,02	31.266,23	43,35	19.163,01	44,60
Toplam	21.072,75	100,00	35.702,58	100,00	72.131,30	100,00	42.968,88	100,00

Aktaş (2009) Karapınar ilçesinde yaptığı çalışmada işletme başına ortalama hayvansal üretim değerini 55.227,32 TL olarak hesaplamıştır. Bu değerin %52,24'ü PDKA, %37,01'i kuzu satışı, %6,34'ü süt satışı, %3,81'i damızlık hayvan satışı ve %0,60'ı yapağı satışından oluşmaktadır.

İncelenen işletmelerde Gayri Safi Üretim Değeri (GSÜD) çizelge 5.22'te verilmiştir.

İncelenen işletmelere GSÜD'nin %31,51'lik kısmı bitkisel üretim değeri, %68,49'lik kısmı da hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır.

İncelenen işletmelerde işletme büyüklükleri arttıkça GSÜD içerisinde ki bitkisel üretim değeri dalgalı artış göstermektedir. 1. Grup işletmelerde bitkisel üretim değeri %30,34'lük kısmı karşılarken 2. Grup işletmeler de bu oran %30,14'a yükselmiştir. 3. Grup işletmelerde ise bitkisel üretim değeri %30,48'lik kısmı karşılamaktadır.

İncelenen işletmelerde işletme büyüklükleri arttıkça GSÜD içerisinde ki hayvansal üretim değeri de bitkisel üretim değeri gibi dalgalı artış göstermektedir. 1. Grup işletmelerde hayvansal üretim değeri %69,66'lık kısmı karşılarken 2. Grup işletmeler de bu oran %65,86'ya düşmüştür. 3. Grup işletmelerde ise hayvansal üretim değeri %69,52'ye yükselmiştir.

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerde ortalama GSÜD 4.824,17 TL olarak hesaplanmıştır. GSÜD'nin %43,34'ü bitkisel üretim değerinden, %56,66'sı ise hayvansal üretim değerinden elde edilmiştir.

Şahinli (2011) Konya ilinde yaptığı çalışmada, araştırma kapsamında incelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri 8.751,50 TL ile 46.871,82 TL arasında değişmekte iken, hayvansal üretim değeri 13.049,40 TL ile 48.349,90 TL arasında değiştiğini hesaplamıştır. Ayrıca işletmeler ortalamasında bitkisel üretim değeri 15.684,13 TL ve hayvansal üretim değeri 19.392,83 TL olarak hesaplanmıştır. Bununla birlikte incelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri ve hayvansal üretim değeri işletme gruplarına paralel olarak artış gösterdiği gözlemlenmiştir.

Çizelge 5.22. İncelenen işletmelerde GSÜD (TL)

	İşletme Büyüklük Grupları						İşletmeler Ortalaması	
	1-50 baş		51-100 baş		101-+ baş			
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
	BİTKİSEL ÜRETİM DEĞERİ							
Buğday	1.890,84	6,25	4.941,44	9,12	5.614,22	5,41	4.148,83	7,01
Arpa	1.614,14	5,34	2.400,09	4,43	4.030,79	3,89	2.681,67	4,57
Çavdar	531,3	1,76	497,92	0,92	1.432,86	1,38	820,69	1,41
Mısır	0	0,00	2.045,00	3,77	3.013,20	2,90	1.686,07	2,73
Ş.Pancarı	0	0,00	640	1,18	2.268,00	2,19	969,33	1,54
Yonca	2.964,50	9,80	3.300,00	6,09	4.452,00	4,29	3.572,17	6,25
Elma	1.425,00	4,71	3.105,00	5,73	7.211,25	6,95	3.913,75	6,22
Saman	752,25	2,49	1.578,56	2,91	3.596,63	3,47	1.975,81	3,48
Toplam	**9.178,03**	**30,34**	**18.508,01**	**34,14**	**31.618,95**	**30,48**	**19.768,33**	**31,51**
	HAYVANSAL ÜRETİM DEĞERİ							
Süt	1.216,56	4,02	2.103,43	3,88	3.763,13	3,63	2.361,04	3,76
Yapağı	120,14	0,40	310,61	0,57	746,21	0,72	392,32	0,63
Kuzu	6.321,14	20,90	11.700,76	21,58	23.866,76	23,00	13.962,89	22,26
Damızlık Satışı	965,31	4,58	1.200,83	3,36	3.946,97	5,47	2.037,70	4,74
Gübre Satışı	2.300,14	7,60	4.313,60	7,96	8.542,00	8,23	5.051,91	8,05
PDKA	10.149,46	33,55	16.073,35	29,65	31.266,23	30,14	19.163,01	30,54
Toplam	**21.072,75**	**69,66**	**35.702,58**	**65,86**	**72.131,30**	**69,52**	**42.968,88**	**68,49**
GENEL TOPLAM	**30.250,78**	**100,00**	**54.210,59**	**100,00**	**103.750,25**	**100,00**	**62.737,21**	**100,00**

5.4.2. Gayri safi hasıla

Gayrisafi hasıla (GSH), tarım işletmelerinde bir üretim döneminde elde edilen GSÜD'ne işletme dışı tarımsal gelir ve konut kira karşılığı eklenerek bulunmaktadır (Erkuş ve ark.,1995).

İncelenen işletmelerde GSH dağılımı çizelge 5.23'da verilmiştir. İşletmelerde GSH oluşturan en önemli kalem GSÜD'dir. İşletme büyüklüklerine göre GSÜD oranı farklılık göstermektedir. 1. Grup işletmelerde GSÜD oranı %95,44 iken 3. Grup işletmelerde bu oran %97,56'ya ulaşmıştır. İncelenen işletmelerde ortalama GSH 64.763,52 TL'dir.

Aktaş (2009)'da Karapınar ilçesinde yaptığı çalışmada GSH oluşturan en önemli kalemin GSÜD olduğunu hesaplamıştır. Ayrıca işletme başına ortalama GSH 57.915,23 TL olarak hesaplanmış, bu değerin %99,87'si GSÜD, %0,13'lük kısmını ise işletme dışı tarımsal gelir oluşturmaktadır.

Dağıstan (2002) çalışmasında, koyunculuk faaliyetinin toplam Gayrisafi Hasıla içerisindeki payını işletme büyüklüğüne paralel olarak %30,11 ile %56,68 arasında bulmuştur.

Çizelge 5.23. İncelenen işletmelerde GSH (TL)

İşletme Büyüklük Grupları	GSÜD		Konut Kira Bedeli		İşletme Dışı Tarımsal Gelir		TOPLAM	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
1-50 baş	30.250,78	95,44	1.028,57	3,25	416,78	1,31	31.696,13	100,00
51-100 baş	54.210,59	96,37	1.858,70	3,30	180,45	0,32	56.249,74	100,00
101-+ baş	103.750,25	97,56	2.594,44	2,44	0,00	0,00	106.344,69	100,00
İşletme Ortalaması	62.737,21	96,87	1.827,24	2,82	199,08	0,31	64.763,52	100,00

5.4.3. İşletme masrafları

İşletme masrafı; gayri safi üretim değerini elde etmek için, işletme içinde yapılan bütün faaliyetlerde kullanılan girdilere yapılan masrafları ifade etmektedir. İşletme masrafları sabit ve döner işletme sermayesi olarak 2 başlık altında ayrı ayrı hesaplanmış, daha sonra toplu olarak değerlendirilmiştir.

İncelenen işletmelerde bitkisel ve hayvansal üretim için yarı ayrı değişen masraf kalemleri bulunmaktadır. Çizelge 5.24'de işletme başına değişen masraflar hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama 26.326,96 TL değişen masraf hesaplanmıştır. 1. Grup işletmelerde toplam değişen masraf 12.744,53 TL, 2. Grup işletmelerde 21.935,38 TL ve 3. Grup işletmelerde 44.300,96 TL değişen masraf hesaplanmıştır. İşletmeler ortalamasına göre değişen masrafların %43,60'ı bitkisel üretim masrafları, %56,40'ı hayvansal üretim masraflarından oluşmaktadır.

Bitkisel üretim masrafını oluşturan en önemli kalemi sulama masrafı (%32,95) oluşturmaktadır. Sulama masrafını sırasıyla toprak hazırlığı+ekim masrafı (%16,79), tohum masrafı (%15,83) ve hasat işçiliği masrafı (%12,86) oluşturmaktadır. Geri kalan masrafı ise pazarlama, bakım ve ilaç masrafı oluşturmaktadır.

Hayvansal üretim masrafını oluşturan en önemli kalem ise yem masraflarıdır. İşletmelerde kesif yeme yapılan masraf hayvancılık masrafının %47,16'lük kısmını, kesif yem ise %43,41'lik kısmı oluşturmaktadır. Geri kalan kısmı ise veteriner, ilaç ve diğer masraflar oluşturmaktadır.

İncelenen işletmelerde masrafların yüksek çıkmasının başlıca nedeni yem fiyatlarının yüksek olması ve yem üretim alanlarının az olmasıdır.

İncelenen işletmelerde sabit işletme masrafları; amortisman, bina tamir bakım, aile işgücü ücret karşılığı ve daimi ücret masraflarından oluşmaktadır. Amortismana tabii olan varlıklardan bina, arazi ıslahı, alet-makine ve hayvan sermayeleri için ayrı ayrı amortisman hesaplanmıştır.

Çizelge 5.24. İncelenen işletmelerde değişen masraflar toplamı (TL)

Değişen Masraflar	İşletme Grupları						İşletmeler Ortalaması	
	1-50 baş		51-100 baş		101-+ baş			
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
	BİTKİSEL ÜRETİM MASRAFI							
Toprak hazırlığı-ekim	971,60	7,62	1.215,43	5,71	3.559,82	8,04	1.927,62	7,32
Tohum	779,29	6,11	1.501,52	6,85	3.169,81	7,16	1.816,87	6,90
Gübre	283,57	2,23	1.270,22	5,79	228,33	0,52	594,04	2,26
İlaç	78,57	0,62	150,39	0,69	367,41	0,83	198,79	0,76
Tamir-Bakım	212,86	1,67	670,00	3,05	961,48	2,17	614,78	2,34
Hasat/Toplama	700,26	5,49	1.100,74	5,02	2.625,78	5,93	1.475,59	5,90
Sulama	1.942,94	15,25	3.178,29	14,49	6.224,00	14,05	3.781,74	14,36
Diğer	641,79	5,04	986,74	4,50	1.578,49	3,56	1.069,01	4,06
Toplam	**5.610,88**	**44,03**	**10.109,33**	**46,09**	**18.715,12**	**42,25**	**11.478,44**	**43,60**
	HAYVANSAL ÜRETİM MASRAFI							
Kesif yem	3.748,21	29,41	6.131,09	27,95	11.128,87	25,12	7.002,39	26,60
Kaba yem	2.934,29	23,02	4.257,83	19,41	12.147,04	27,42	6.446,39	24,49
Geçici İşçi	-	-	746,43	3,40	1.011,16	2,28	585,86	2,23
Veteriner+İlaç	250,71	1,67	380,43	1,73	672,43	1,52	434,52	1,65
Diğer Giderler	200,44	1,57	310,27	1,41	627,34	1,42	379,35	1,44
Toplam	**7.133,65**	**55,97**	**11.826,05**	**53,91**	**25.585,84**	**57,75**	**14.848,51**	**56,40**
GENEL TOPLAM	**12.744,53**	**100,00**	**21.935,38**	**100,00**	**44.300,96**	**100,00**	**26.326,96**	**100,00**

Çizelge 5.25'de işletmeler başına düşen amortisman dağılımı verilmiştir. İşletmeler ortalamasına göre toplam 5.953,67TL amortisman masrafı hesaplanmıştır. İşletme ortalamasına göre amortisman masrafının büyük bir kısmını hayvan için yapılan amortisman masrafı (%55,87) oluşturmaktadır. Hayvan için yapılan amortisman masrafını alet makine yapılan masraf (%18,33), arazi ıslahı için yapılan masraf (%13,44) ve bina amortisman masrafı (%12,37) takip etmektedir.

Çizelge 5.25. İncelenen işletmelerde amortisman durumu

Amortisman Kalemleri	İşletme Büyüklük Grupları						İşletmeler Ortalaması	
	1-50 baş		51-100 baş		101-+ baş			
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Bina	410,25	19,49	711,11	16,38	1.087,16	9,52	736,17	12,37
Arazi ıslahı	370,14	17,58	813,25	18,74	1.216,32	10,66	799,90	13,44
Alet-Makine	512,48	24,34	1.042,51	24,02	1.719,26	15,06	1.091,42	18,33
Hayvan	812,48	38,59	1.773,90	40,87	7.392,14	64,76	3.326,17	55,87
Toplam	**2.105,35**	**100,00**	**4.340,77**	**100,00**	**11.414,88**	**100,00**	**5.953,67**	**100,00**

İncelenen işletmelerde sabit işletme masrafı çizelge 5.26'da hesaplanmıştır. Sabit işletme sermayesi amortisman masrafı, bina tamir bakım masrafı ve aile işgücü ücret karşılığı ve daimi işçilik masrafının toplanması ile hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerde işletme başına düşen ortalama sabit işletme masrafı 14.084,06 TL olarak hesaplanmıştır. Sabit işletme masrafını oluşturan en önemli masraf kalemi, aile işgücü ücret karşılığı ve daimi işçilik masrafıdır (%55,68). Bu masraf kalemini sırasıyla amortisman masrafı (%38,74) ve bina tamir bakım masrafı (%5,57) izlemektedir.

Çizelge 5.26. İncelenen işletmelerde sabit işletme masraf toplamı

İşletme Büyüklük Grupları	İşletme Grupları						Toplam	
	Amortisman Masrafı		Bina Tamir Bakım Masrafı		Aile İşgücü Ücret Karşılığı ve Daimi İşçilik Masrafı			
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
1-50 baş	2.105,35	31,69	410,25	6,17	4.128,14	62,14	6.643,74	100,00
51-100 baş	4.340,77	36,24	711,11	5,94	6.926,14	57,82	11.978,02	100,00
101-+ baş	11.414,88	48,31	1.087,16	4,60	11.128,39	47,09	23.630,43	100,00
İşletmeler Ortalaması	5.953,67	38,74	736,17	5,57	7.394,22	55,68	14.084,06	100,00

İncelenen işletmelerde ortalama işletme masrafı toplamı 40.411,03 TL olarak hesaplanmıştır. Toplam işletme masrafının %65,15'ini değişen masraf, %34,85'ini ise sabit masraflardan oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde sabit sermaye içerisinde değişen işletme masrafı oranı, işletme büyüklüklerine göre artış göstermektedir.

Şahinli (2011) tarafından Konya ilinde yapılan çalışmada işletme gruplarına göre işletme başına düşen toplam sabit masraf değeri 10.953,13 TL ile 25.731,30 TL arasında değişmekte, işletmeler ortalamasına göre ise bu değer 13.481,56 TL olarak hesaplanmıştır. Sabit masraflar, işletme büyüklük gruplarına göre artış göstermekle birlikte sabit masraf unsurları içinde aile işgücü ücret karşılığı en yüksek paya sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışmada aile işgücünü sırasıyla amortismanlar, daimi işçi ücreti ve bina tamir bakım masrafları takip etmektedir.

Çizelge 5.27. İncelenen işletmelerde işletme masrafı toplamı ve dağılımı

İşletme Büyüklük Grupları	Değişen Masraf		Sabit Masraf		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%
1-50 baş	12.744,53	65,73	6.643,74	34,27	19.388,27	100,00
51-100 baş	21.935,38	64,68	11.978,02	36,32	33.913,40	100,00
101-+ baş	44.300,96	65,21	23.630,43	34,79	67.931,39	100,00
İşletmeler Ortalaması	26.326,96	65,15	14.084,06	34,85	40.411,03	100,00

Aksoyak (2004) tarafından Sarayönü ilçesinde yapılan araştırmada incelenen işletmelerde işletme başına ortalama 5.035,35 TL işletme masrafı düşmektedir. İşletme sermayesinin %30,08'lik kısmını sabit işletme sermayesi oluştururken %69,92'lik kısmını da değişen işletme masrafı oluşturmaktadır. İşletme büyüklüklerine göre toplam işletme sermayesi içerisindeki değişen işletme masrafı oranı artış göstermektedir.

5.4.4. Saf hasıla

Saf hâsıla, tarım işletmelerinin ekonomik analizinde başarının işletmeler arasında karşılaştırılmasında kullanılan güvenilir bir ölçüttür. Gayri safi hasıla değerinden,işletme masraflarının çıkarılması ile elde edilir (Erkuş ve ark., 1995).

Saf hâsıla, tarım işletmelerinin öz ve yabancı sermayenin geliri olarak tanımlanmaktadır ve tarım işletmelerinin başarısı en doğru biçimde tespit etmeye ve işletmeler arası mukayeseye imkân veren bir gösterge olarak nitelendirilmektedir. Aktif sermaye olarak adlandırılabilen yatırım sermayesinin geliri olan saf hâsıla; işletmelerin gayrisafi hâsıla değerinden, bu değeri elde etmek için yaptıkları toplam işletme masrafları düşülerek bulunmaktadır. Bu şekilde hesaplanan saf hâsıla pozitif olduğu durumlarda olumlu, negatif olduğu durumlarda ise olumsuz bir saf hâsıladan söz edilmektedir. Ancak saf hâsılanın sadece pozitif olması işletmenin başarılı olması için yeterli sayılmamaktadır. Bunun yanında belirli bir seviyede (kredi-borç ve ortakçılık-kira gibi yabancı sermaye için ödenen miktarlar) olması gerekmektedir.

Saf hâsılanın hesaplanmasında; işletmelerin borçsuz, kiracılık ve ortakçılıkla arazi işlemediği kabul edilmektedir. Böylelikle işletmeler arası mukayese de, mülkiyet durumu ve arazi tasarrufu farklılıkları ortadan kaldırılarak, işletmeler aynı standarda getirmek planlanmaktadır.

İncelenen işletmelerde saf hâsıla durumu çizelge 5.28'de verilmiştir.

Çizelge 5.28. İncelenen işletmelerde saf hâsıla durumu

İşletme Büyüklük Grupları	GSH	İşletme Masrafları	Saf Hâsıla
1-50 baş	31.696,13	19.388,27	12.307,86
51-100 baş	56.249,74	33.913,40	22.336,34
101-+ baş	106.344,69	67.931,39	38.413,30
İşletmeler Ortalaması	64.763,52	40.411,03	24.352,49

İncelenen işletmelerde ortalama işletme başına düşen saf hâsıla 24.352,49 TL olarak hesaplanmıştır. Saf hâsıla işletme büyüklük gruplarına göre farklılık göstermektedir. 1. Grup işletmelerde saf hâsıla 12.307,86 TL olarak hesaplanmıştır. 2. Grup işletmelerde bu tutar 22.336,34 TL yükselmiştir. 3. Grup işletmelerde ise saf hâsıla 38.413,30 TL olarak hesaplanmıştır.

5.4.5 Brüt kar

Brüt kar; tarımsal faaliyet kolları itibari ile elde edilen gayri safı üretim değeri toplamından, bu faaliyet kolları için yapılan değişen masraflar toplamı çıkartılarak hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerde brüt kar dağılımı çizelge 5.29'de verilmiştir. İşletme başına ortalama 36.410,25 TL brüt kar düşmektedir. Bunun yanında işletme büyüklük grupları arttıkça brüt kar oranı da artış göstermektedir. 1. Grup işletmelerde 17.506,25 TL brüt kar hesaplanırken, 2. Grup işletmelerde bu rakam 32.275,21 TL'ye ulaşmıştır. 3. Grup işletmelerde ise bu rakam 59.449,29 TL'ye yükselmiştir.

Çizelge 5.29. İncelenen işletmelerde brüt kar durumu

İşletme Büyüklük Grupları	GSÜD	Toplam Değişen Masraf	Brüt Kar
1-50 baş	30.250,78	12.744,53	17.506,25
51-100 baş	54.210,59	21.935,38	32.275,21
101-+ baş	103.750,25	44.300,96	59.449,29
İşletmeler Ortalaması	62.737,21	26.326,96	36.410,25

Dellal vd (2002) GAP bölgesinde yürüttüğü çalışmada incelenen işletmelerde işletme başına düşen ortalama brüt kar 2.272,70 TL olarak hesaplanmıştır. Ayrıca işletme büyüklük grupları arttıkça brüt karda da artış görülmektedir.

Aktaş (2009) Karapınar ilçesinde yaptığı çalışmada işletme başına ortalama 21.492,51 TL brüt kar hesaplanmıştır. 1. Grup içerisinde yer alan işletmelerde brüt kar 4.306,80 TL, 2. Grup işletmelerde brüt kar 14.983,18 TL, 3. Grup işletmelerde bu rakam 45.187,54 TL olarak hesaplanmıştır. Ayrıca işletme büyüklük grupları arttıkça işletme başına düşen brüt kar oranı da artış göstermektedir.

5.4.6. Tarımsal Gelir

Tarımsal gelir, müteşebbisin öz sermaye rantı ile kendisinin ve aile fertlerinin çalışmaları karşılığı elde ettikleri ücretin toplamından meydana gelmektedir. Tarımsal gelir, müteşebbisin gerçek gelirini ortaya koyması ve onun öz sermaye varlığında bir eksilme meydana gelmeksizin, harcayabileceği miktar göstermesi bakımından önemlidir. Saf hasıla, işletmelerin başarılarını tespitte objektif bir kriter olmakla beraber, çiftçi ailesinin gerçek gelirinin tam olarak göstermemektedir. Zira saf hâsılanın hesaplanmasında işletmelerin yalnız kendi mülk arazilerini işledikleri ve borçsuz oldukları varsayıldığından, arazi kirası karşılıkları ve işletmede kullanılan yabancı sermayenin faiz giderleri saf hâsıla içinde bulmaktadır.

Bu durumda, saf hâsılaya göre başarılı görünen bir çiftçi, saf hâsılanın büyük bir bölümünü kiracılık masrafları ve borç faizleri olarak ödemiş olabilir. Bu nedenle,

tarımsal gelir müteşebbisin başarısını tespit etmek için kullanılan iyi bir ölçü olarak kabul edilmektedir (Bülbül 1979). İncelenen işletmelerde tarımsal gelir, saf hâsıladan borç faizleri ile kiracılık ve ortakçılıkla işletilen araziye ödenen payların çıkarılması sonucu bulunan değere, işletme sahibi ve ailesinin işgücü ücret karşılığının ilave edilmesiyle bulunmuştur.

İncelenen işletmelerde tarımsal gelir durumu çizelge 5.30'de verilmiştir. İncelenen işletmelerde, işletme büyüklük gruplarına göre ortalama tarımsal gelir 29.626,79 TL olarak hesaplanmıştır. 1. Grup işletmelerde tarımsal gelir 15.675,28 TL, 2. Grup işletmelerde 27.946,61 TL, 3. Grup işletmelerde 45.258,53 TL olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 5.30. İşletmelerde tarımsal gelir toplamı (TL)

İşletme büyüklük grupları	Saf hâsıla	Borç faizleri ve kira bedelleri	Aile işgücü ücret karşılığı	Tarımsal gelir
1-50 baş	12.307,86	658,71	2.708,71	15.675,28
51-100 baş	22.336,34	1.006,09	4.604,18	27.946,61
101-+ baş	38.413,30	1.512,48	5.332,75	45.258,53
İşletmeler ortalaması	24.352,49	1.059,09	4.215,21	29.626,79

Şahinli (2011) tarafından Konya ilinde yapılan çalışmada, araştırma kapsamında incelenen işletmelerde işletme gruplarına göre tarımsal gelir 11.310,24 TL ile 36.118,62 TL arasında değiştiği hesaplanmıştır. Bununla birlikte tarımsal gelirin işletme gruplarına göre artış gösterdiği ve işletmeler ortalamasına göre 15.442,51 TL tarımsal gelir olduğu hesaplanmıştır.

5.4.7. Toplam aile geliri

İncelenen işletmelerde toplam aile geliri, tarımsal gelir ile tarım dışı gelirlerin toplanması ile hesaplanmıştır. Tarım dışı gelir genellikle ticari faaliyetlerden oluşmaktadır.

İncelenen işletmelerde toplam aile geliri çizelge 5.31'de hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerde ortalama 30.509,20 TL aile geliri hesaplanmıştır. İşletmelerde

toplam aile gelirinin %97,11'i tarımsal gelirden oluşurken, %2,89'luk kısmı ise tarım dışı gelirden oluşmaktadır.

Çizelge 5.31. Toplam aile geliri

İşletme büyüklük grupları	Tarımsal gelir		Tarım dışı gelir		Toplam aile geliri	
	TL	%	TL	%	TL	%
1-50 baş	15.675,28	97,45	410,71	2,55	16.085,99	100,00
51-100 baş	27.946,61	97,18	810,26	2,82	28.756,87	100,00
101-+ baş	45.258,53	96,94	1.426,26	3,06	46.684,79	100,00
İşletmeler ortalaması	29.626,79	97,11	882,41	2,89	30.509,20	100,00

5.4.8. Rantabilite

İşletmelerde rantabilite faktörü çizelge 5.32'de hesaplanmıştır

İncelenen işletmelerde rantabilite faktörü ortalaması 37,60 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca göre işletmelerin her 100 TL'lik GSH'sının 37,60 TL'si saf hâsıladır.

Çizelge 5.32. İncelenen işletmelerde rantabilite faktörü

	İşletme büyüklük grupları			İşletmeler ortalaması
	1-50 baş	51-100 baş	101-+ baş	
Saf hasıla (TL)	12.307,86	22.336,34	38.413,30	24.352,49
Gayri saf hasıla (TL)	31.696,13	56.249,74	106.344,69	64.763,52
Rantabilite faktörü (%)	38,83	39,71	36,12	37,60

İncelenen işletmelerde rantabilite 2 başlık altında hesaplanmıştır.

Mali rantabilite; öz sermayenin getirisidir. Mali rantabilite hesabında saf hâsılanın öz sermayeye oranı kullanılmaktadır. İncelenen işletmelerde mali rantabilite oranı çizelge 5.33'da hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerde mali rantabilite oranı 17,05 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca göre işletmeler her 100 TL'lik öz sermaye karşılığında 17,05 TL kar elde edilmiştir.

Çizelge 5.33.İncelenen işletmelerde mali rantabilite

	İşletme büyüklük grupları			İşletmeler ortalaması
	1-50 baş	51-100 baş	101-+ baş	
Saf hâsıla (TL)	12.307,86	22.336,34	38.413,30	24.352,49
Öz sermaye (TL)	66.353,69	119.245,69	242.882,98	142.827,45
Mali rantabilite (%)	18,55	18,73	15,82	17,05

Ekonomik rantabilite ise aktif sermayenin getirisidir. Ekonomik rantabilite hesabında; saf hâsılanın aktif sermayeye oranı kullanılmaktadır. İncelenen işletmelerde ekonomik rantabilite oranı çizelge 5.34'de hesaplanmıştır. İşletmelerde ekonomik rantabilite ortalaması 15,90 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca göre işletmelerde her 100 TL'lik aktif sermaye karşılığında 15,90 TL kar elde edilmiştir.

Çizelge 5.34.İncelenen işletmelerde ekonomik rantabilite

	İşletme Büyüklük Grupları			İşletmeler ortalaması
	1-50 baş	51-150 baş	151-+ baş	
Saf hasıla (TL)	12.307,86	22.336,34	38.413,30	24.352,49
Aktif sermaye (TL)	73.469,97	128.732,17	257.325,76	153.175,96
Ekonomik rantabilite (%)	16,75	17,35	14,93	15,90

Paksoy (2007) tarafından Kahramanmaraş ilinde keçi yetiştiriciliğine yer veren işletmelerde yaptığı çalışmada rantabilite faktörünü 3,92, mali rantabilite oranını 7,29 ve ekonomik rantabilite oranını 7,75 olarak hesaplanmıştır. Şahinli (2011) tarafından Konya ilinde yapılan çalışmada mali ve ekonomik rantabilite oranları pozitif elde edilmiştir. İncelenen işletme gruplarına göre mali rantabilite oranı %3,64 ile %5,06 arasında değişirken, ekonomik rantabilite oranı %4,65 ile %5,29 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Ayrıca işletmeler ortalamasına göre mali rantabilite oranı %4,20, ekonomik rantabilite oranı %4,73 olduğu tespit edilmiştir. Mali rantabilite oranına göre, her 100 TL'lik öz sermayeye karşılık 4,20 TL'lik kar sağlarken, ekonomik rantabilite oranına göre de her 100 TL'lik aktif sermayeye karşılık 4,73 TL'lik kar sağlandığı hesaplanmıştır. Ekonomik rantabilite ve mali rantabilite oranları, işletme büyüklüğünün artışına paralel olarak giderek artmaktadır. Bu durum, büyük işletmelerde sermayenin daha verimli olarak kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca, çalışmada işletmelerin etkin olarak çalıştıklarını da ortaya konulmuştur.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın temel amacı, koyunculuk faaliyeti ile uğraşan tarım işletmelerinin ekonomik sonuçlarını ve yapısal özelliklerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaca yönelik olarak Karaman iline bağlı Ayrancı ilçesi ve köyleri, Taşkale Beldesi, Yeşildere Beldesi, Kisecik Kasabası, Çoğlu ve Ortaoba köylerinde faaliyet gösteren tarım işletmelerinde araştırma yapılmıştır.

Tabakalı tesadüfî örneklem yöntemi ile tespit edilen örnek işletmelerde, anket yapılarak elde edilen verilerin analiz sonuçlarına göre;

-İşletme başına nüfus 5,53 olup, bunun %50,06'sı erkek, %49,94'ü kadındır.

-İşletmeler içerisinde yer alan nüfus işletmelerin işgücü potansiyelini oluşturmaktadır. İncelenen işletmelerde işletme nüfusunun %71,92'si 7-49 yaş grubu içerinde yer almaktadır. Aktif nüfus olarak adlandırılan bu yaş grubunun toplam nüfus içerisindeki oranının yüksek olması bölgenin genç işgücü potansiyeli açısından önemli bir paya sahip olduğunu ifade etmektedir.

-İncelenen işletmelerde okuryazarlık oranı %97,87'dir.

-İncelenen işletmelerde toplam nüfusun %86,82'si ilköğretim, %7,76'sı lise ve %3,29'u yüksek okul mezunu ve/veya öğrencisidir. Araştırma bölgesinde okuryazar oranının yüksek olması bölgenin gelişmişlik ve bilgi düzeyinin yüksek olduğunu ifade etmektedir.

-İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama 4,11 EİB aile işgücü varlığı tespit edilmiştir. Bu miktarın %58,47'si erkek, %41,53'ünü kadın işgücü oluşturmaktadır. İşletme büyüklük grupları arasında işgücü varlığında farklılıklar belirlenmiştir. 1. Grup işletmelerde, aile işgücü varlığı 3,26 EİB iken 2. Grup işletmelerde bu oran 4,12 EİB'ne yükselmiştir. 3. Grup işletmelerde aile işgücü varlığı ise 4,96 EİB olarak hesaplanmıştır.

-Toplam işgücünde erkek işgücü (%58,47) kadın işgücüne oranla (%41,53), fazladır.

-Çalışmada işletme başına ortalama arazi genişliği 122,18 da olarak belirlenmiştir. Bu değerin %95,36'sı mülk arazisi, %4,67'ü ise kiraya ve ortağa tutulan arazilerden oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde mülk araziye sahip olma durumu en

fazla 1. Grup işletmelerde (100,00) mevcuttur. 2. Grup işletmelerde mülk arazi miktarı %95,62 iken 3. Grup işletmelerde mülk araziye sahip olma miktarı %90,47 civarındandır. İşletme büyüklüğü arttıkça arazi miktarının yüksek olmasının nedeni işletmelerin işleme kapasitesinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

İncelenen işletmelerde toplam arazi sermayesi 69.912,30 TL olarak hesaplanmıştır. Toplam arazi sermaye miktarı işletme büyüklük gruplarına göre farklılık göstermektedir. 1. Grup işletmelerde arazi sermaye miktarı 36.673,20 TL iken 2. Grup işletmelerde bu miktar 58.034,70 TL'ye düşmüştür. 3. Grup işletmelerde ise 115.920,00 TL olarak hesaplanmıştır.

-İncelenen işletmelerde bina sermayesi, işletme gruplarına göre 11.000,00 TL ile 34.444,44 TL arasında değişmektedir. İncelenen işletmelerde işletmelerin ortalama bina sermayesi varlığı 20.611,91 TL'dir. İncelenen işletmelerin bina varlığının büyük bir kısmını konut varlığı oluşturmaktadır.

- İncelenen işletmelerde işletme büyüklük gruplarına göre arazi ıslahı sermayesi 3.014,28 TL ile 21.746,56 TL arasında değişmektedir.

- İncelenen işletmelerde bitki sermayesi 1.301,28 TL ile 3.534,20 TL arasında hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerde ortalama 2.726,68 TL bitki sermayesi hesaplanmıştır.

-İncelenen işletmelerde arazi sermayesini oluşturan kalemlerden en yüksek payı toprak sermayesi (%67,62) almaktadır. Toprak sermayesini sırasıyla bina sermayesi (%19,85), arazi ıslahı sermayesi (%9,86) ve bitki sermayesi (%2,67) izlemektedir.

-İncelenen işletmelerde ortalama hayvan sermayesi 27.049,33 TL olarak hesaplanmıştır. Hayvan sermayesi işletme büyüklük gruplarına göre farklılık göstermektedir. 1. Grup işletmelerde işletme başına düşen hayvan sermayesi 12.856,00 TL iken 2. Grup işletmelerde ise işletme başına düşen hayvan sermayesi 28.064,00 TL olarak hesaplanmıştır. 3. grup işletmelerde ise işletme başına düşen hayvan varlığı sermayesi 42.228,00 TL olarak hesaplanmıştır.

-İncelenen işletmelerde alet ekipman sermayesi ortalama 17.474,91 TL olarak hesaplanmıştır. İşletmelerin alet makine sermayesinin oluşumunda en büyük pay traktör sermayesinindir (%53,44). Bunu sırasıyla römork (%9,75), mibzer (%7,60), kazayağı (%7,69), pulluk (%5,91), pülverizatör (%4,92) ve çapa makinesi (%4,41) sermayesi

izlemektedir. İşletme büyüklüğü arttıkça işletme başına düşen alet makine sermayesi de artmaktadır.

-İncelenen işletmelerde malzeme mühimmat sermayesi 2.375,63 TL olarak hesaplanmıştır. İşletme büyüklük gruplarına göre malzeme mühimmat sermayesi farklık göstermektedir. 1. Grup işletmeler de malzeme mühimmat sermayesi 1.282,69 TL iken, İkinci grup işletmelerde 1.994,24 TL malzeme mühimmat sermayesi bulunmaktadır. 3. Grup işletmelerde ise bu sermaye 3.849,97 TL'ye ulaşmıştır.

-İncelenen işletmelerde para sermayesi 2.455,31 TL olarak hesaplanmıştır. Bunun yanında para sermayesi işletme büyüklükleri ile doğru orantılı bir şeklide artış göstermektedir. 1. Grup işletmelerde toplam para sermayesi 348,36 TL iken 3. Grup işletmelerde 5.702,31 TL'ye ulaşmıştır.

-İncelenen işletmelerde ortalama 49.355,18 TL işletme sermayesi olduğu hesaplanmıştır. İşletme sermayesinin %90,21'lik kısmını sabit işletme sermayesi oluştururken, %9.79'luk kısmını da döner işletme sermayesi oluşturmaktadır. Bunun yanında incelenen işletmelerde toplam işletme sermayesinin büyük çoğunluğunu sabit işletme sermayesi içerisinde yer alan hayvan sermayesi oluşturmaktadır.

-İncelenen işletmelerin ortalama 153.175,96 TL aktif sermaye ye sahip olduğu hesaplanmıştır. İşletmelerin aktif sermaye miktarı işletme büyüklüklerine göre farklılık göstermektedir. İşletmelerin sahip olduğu aktif sermayenin %67,77'lik kısmını çiftlik sermayesinden oluşurken, %26,93'lük kısmını da işletme sermayesinden oluşmaktadır. Çiftlik sermayesini oluşturan en önemli kalem toprak sermayesidir. İşletme sermayesini oluşturan en önemli kalem ise hayvan sermayesidir. Toprak sermayesinin yanında hayvan sermayesinin aktif sermaye içerisindeki paylarının yüksek olması, çiftçilerimizin toprağa olan bağlılığı ve hayvancılığa önem verilmesinden kaynaklanmaktadır.

-İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama 10.348,51 TL borç olduğu hesaplanmıştır. İşletmelerin sahip oldukları borçların genellikle şahıs borçları olduğu tespit edilmiştir.

Sermaye, tarımsal üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için vazgeçilemez üretim faktörlerinden biridir. Bir işletmenin verimli çalışabilmesi için, sermayelerin tümünün belli oranlarda olması şarttır. İşletmenin başarısız olmaması için, her hangi bir sermayenin eksik ya da fazla olmaması, dengeli şekilde dağılması gerekmektedir (Açıl ve Demirci 1984).

-İncelenen işletmelerde 153.175,96 TL pasif sermaye hesaplanmıştır. Pasif sermaye miktarı işletme büyüklük gruplarına göre farklılık göstermektedir. Pasif sermayenin büyük kısmı (%93,24) öz sermayeden oluşmakla beraber geri kalan kısmını da yabancı sermaye (%6,76) oluşturmaktadır.

-İncelenen işletmelere işletme başına toplam 62.737,21 TL GSÜD hesaplanmıştır. Hesaplanan GSÜD'nin %31,51'lik kısmını bitkisel üretim değeri oluştururken %68,49'luk kısmını da hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır. İşletme büyüklük gruplarına göre GSÜD içerisinde bitkisel ve hayvansal üretim miktarı oranı farklılık göstermektedir. 1. Grup işletmelerde GSÜD içerisinde bitkisel üretimin payı %30,34, hayvansal üretim değerinin payı %69,66 iken, 2. Grup işletmelerde GSÜD içerisinde bitkisel üretimin payı %34,14, hayvansal üretim değeri %65,86 olarak hesaplanmıştır. 3. Grup işletmelerde ise GSÜD içerisinde bitkisel üretim değeri %30,48'lik paya sahipken hayvansal üretim değeri %69,52'lik paya sahiptir. İşletmelerde bitkisel üretime önem verilmesinin yanı sıra hayvancılığı da önem verilmesi ve hayvancılığın geliştirilmesi sayesinde işletmeler gelirlerini önemli ölçüde artıracaktır.

-İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama 64.763,52 TL Gayri Saf Hâsıla hesaplanmıştır. GSH oluşturan en önemli kalem GSÜD'dir. GSH'nın %96,87'lik kısmını GSÜD oluştururken, %2,82'lik kısmını da konut kira bedelleri oluşturmaktadır. Geri kalan kısmını ise (%0,31) işletme dışı tarımsal gelir oluşturmaktadır.

-İncelenen işletmelerde ortalama işletme başına düşen saf hâsıla 24.352,49 TL olarak hesaplanmıştır. Saf hâsıla işletme büyüklük gruplarına göre artış göstermektedir. 1. Grup işletmelerde saf hâsıla 12.307,86 TL olarak hesaplanmıştır. 2. Grup işletmelerde bu tutar 22.336,34 TL yükselmiştir. 3. Grup işletmelerde ise saf hâsıla 30.509,20 TL olarak hesaplanmıştır.

-İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama 26.326,96 TL değişen masraf hesaplanmıştır. 1. Grup işletmelerde toplam değişen masraf 12.744,53 TL, 2. Grup işletmelerde 21.935,38 TL ve 3. Grup işletmelerde 44.300,96 TL değişen masraf hesaplanmıştır. İşletmeler ortalamasına göre değişen masrafların %43,60'ı bitkisel üretim masrafları oluştururken, %56,40'lık kısmını da hayvansal üretim masrafları oluşturmaktadır.

- İncelenen işletmelerde işletme başına düşen ortalama sabit işletme masrafı 14.084,06 TL olarak hesaplanmıştır. Sabit işletme masrafını oluşturan en önemli masraf kalemi, aile işgücü ücret karşılığı ve daimi işçilik masrafıdır (%55,68). Bu masraf kalemini sırasıyla amortisman masrafı (%38,74) ve bina tamir bakım masrafı (%5,57) izlemektedir.

-İncelenen işletmelerde ortalama işletme masrafı toplamı 40.411,03 TL olarak hesaplanmıştır. Toplam işletme masrafının %65,15'lik kısmını değişen masraf, %34,85'lik kısmı da sabit masraflardan oluşmaktadır.

- İncelenen işletmelerde, işletme büyüklük gruplarına göre ortalama tarımsal gelir 29.626,79 TL olarak hesaplanmıştır. 1. Grup işletmelerde tarımsal gelir 15.675,28 TL, 2. Grup işletmelerde 27.946,61 TL, 3. Grup işletmelerde 45.258,53 TL olarak hesaplanmıştır.

- İncelenen işletmelerde işletme başına rantabilite faktörü, ortalama %37,60 olarak belirlenmiştir. İncelenen işletmelerde mali rantabilite %17,05 olarak tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerde, işletme ortalaması ekonomik rantabilite %15,90 olarak tespit edilmiştir

Yukarıda bildirilen araştırma sonuçlarına göre, Karaman İlinde koyun yetiştiriciliği gerek sermaye durumu, gerek GSÜD içindeki payı gerekse Karaman ilinin tarımsal üretim deseni nedeniyle önemli bir tarımsal faaliyet olarak ortaya çıkmaktadır.

Koyun yetiştiriciliği bölgede yıllardır süregelen bir faaliyet olup, bunun sonucunda çiftçilerin kazandığı deneyim de bunlara eklenince, koyunculuk vazgeçilmez bir faaliyet olmaktadır. Ayrıca araştırma bölgesinin "Akkaraman ırkına ev sahipliği yapması bölge halkı için koyunculuğun önemini bir kat daha arttırmıştır.

Bu gibi etmenlerin yanında özellikle sulama imkânları kısıtlı olan ovalık alanlarda sığır yetiştiriciliğinin maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle koyun yetiştiriciliğini vazgeçilmez bir tarımsal faaliyet haline geldiği yadsınamaz bir gerçektir.

Türkiye'de 1980'lerden bu yana uygulanan tarım politikaları nedeniyle koyunculuk sürekli ikinci plana atılmış ve koyun sayısı her geçen yıl azalmıştır. Bu çalışma ile de ortaya konulduğu gibi küçük koyunculuk işletmeleri üretim faaliyetleri sonucunda kazanç sağlayamamaktadır. Gerek gıda güvenliği açısından gerekse kırsal

alanda istihdam sağlanabilmesi açısından koyunculuk faaliyetlerinin desteklenmesi, bu faaliyetler sonucunda elde edilen ürünlerin arttırılması teşvik edilmelidir.

Uygulanan hayvancılık politikaları özellikle son yıllarda sürekli olarak koyun yetiştiricilerinin aleyhine sonuçlar doğurmuştur. 2000 yılı ile 2008 yılı besi yemi fiyat değişimine bakıldığında, yem fiyatları 5,24 kat artmıştır. 2000 yılı ile 2008 yılları arasında kuzu fiyat değişimine bakıldığında ise kuzu fiyatının 2 kat arttığı görülmektedir. Bu tablo gün geçtikçe koyunculuk işletmelerinin küçülmesine, küçülen işletmelerin ise kar edemez ve faaliyetlerinin sürdüremez hale gelmesine neden olmaktadır.

Çeşitli politikalar belirlenirken bölgeler arası ayrım yapılmamalı, destekler hedef sektöre tümüyle uygulanmalıdır.

Sığır yetiştiriciliği işletmelerine yapılan tüm teşvik ödemeleri, desteklemeler koyun yetiştiricilerine de uygulanmalı ve koyun yetiştiriciliği ikinci plana atılmamalıdır. Özellikle kurak iklimlerde koyunculuğun sığırcılıktan daha uygun bir hayvancılık dalı olduğu unutulmamalıdır.

Koyun yetiştiriciliğinin en önemli unsuru olan çayır-meralar, Karaman ilinde iklim özellikleri nedeniyle zayıf kalmakta, aşırı ve bilinçsiz otlatma da eklendiğinde yeterince yararlanmaya olanak vermemektedir.

Köyden kente göçlerin artması, yaşam standartlarındaki farklılıkların ortaya çıkması ile birlikte özellikle genç nüfus, zahmetli bir faaliyet olan koyun yetiştiriciliğine ait işlere ilgi duymamakta ve ihtiyaç duyulan işgücünün bir kısmı aile dışından temin edilmektedir. Bu sorun incelenen işletmelerde de görülen bir sorundur. Bu durum büyük işletmelerde çoğunlukla daimi çoban istihdamına neden olmaktadır Çobanlık günümüzde yeteri kadar gözde bir meslek olmadığından dolayı yeterli bilgi ve beceriye sahip çoban bulmakta sorunlar yaşanmakta bunun sonucunda işletmelerde bölge dışından daha fazla maliyetle çobanlar çalıştırılmaktadır. Böylece maliyetlerde artış olmaktadır.

Koyunculuk işletmelerinde işgücü masraflarının büyük bir bölümünü daimi çoban ya da geçici çoban masrafları oluşturmaktadır. İşletmelerin aile işgücü kullanımına bakıldığı zaman ise atıl kalan aile işgücünün toplam aile işgücünün

yarısından fazla olduğu görülmektedir. Bu durumda bütün işletme gruplarında çobanlık için aile işgücü kullanımının arttırılması gerekmektedir.

İşletmelerde mevcut koyunlar çoğunlukla yerli ırklardan ya da çiftçi elinde elde edilmiş düşük verimli melez ırklardan oluşmaktadır. Bu durum hayvan başına elde edilen et, süt ve yapağı miktarının düşük seviyede kalmasına neden olmaktadır. Bu durumun önlenebilmesi için tüm zorluklarına rağmen eldeki mevcut hayvanların bilinçli bir şekilde ıslah edilmesi gerekmektedir.

Koyunculukta özellikle süt üretimi sürekli ikinci planda bırakılmaktadır. Koyunun verdiği kadar süt ile yetinilmektedir. Koyunlardan daha fazla süt elde etme yöntemleri araştırılmalı ve denenmelidir. Koyunculukta süt üretiminin de bir ekonomik faaliyet olduğu göz ardı edilmemelidir.

Verim kayıpları ve özelliklede kuzu kayıpları en aza indirilmelidir. Bu konuda kaderci bir yaklaşımdan çok çözüme odaklanmalıdır. *Brucella, Vibriofötüs* gibi hastalıklara karşı koruyucu tedavi uygulanmalıdır.

Kuru ota göre daha verimli olan ve iki defa biçilebilen yonca ekiminin teşvik edilmelidir.

İşletme büyüklüğünün arttırılmasını olumlu yönde etkileyecek faktörler arasında yem bitkileri alanlarının genişletilmesi, ucuz yem girdisi, yeterli işletme sermayesi, sübvansiyonlar, teknik bilgi, veteriner hizmetleri, pazarlama ve örgütlenme sayılabilir.

Koyun yetiştiricilerine yönelik eğitim ve yayım faaliyetleri arttırılmalı, bu faaliyetler yapılırken bölgeye ve şartlara uygun yöntemler kullanılmalıdır.

2004 yılında kurulmaya başlayan damızlık koyun keçi yetiştiricileri birlikleri sadece destekleme ödemelerine aracılık yapmamalı, koyun yetiştiricilerinin veteriner ihtiyaçlarının karşılanmasında katkıda bulunmalı, salgın hastalıklar konusunda diğer kurum ve kuruluşlarla temasa geçerek survey çalışmalarının yapılmasında girişimci olmalı, girdi ihtiyaçlarının temin edilmesinde ve koyunculuk ürünlerinin pazarlama sorunlarının çözümünde aktif rol oynamalıdır.

KAYNAKLAR

Anonim, 2004. www.tüik.gov.tr/tarimsayimi/

Anonim,2008. www.tüik.gov.tr

Anonim, 2010. www.tüik.gov.tr.

Açıl, A.F., Demirci, R., 1984. Türkiye koyunculuk ekonomisi ve Orta Anadolu koyun İşletmeleri, Ankara.

Aksoyak, Ş., 2004. Konya İli Sarayönü İlçesi tarım işletmelerinin ekonomik analizi ve planlaması. (yüksek lisans tezi), A.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aktaş, A.,2009.Konya ili Karapınar ilçesi koyunculuk işletmelerinin ekonomik analizi. (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Aktürk, D., Savran, F., Hakyemez, H., Daş, G., Savaş T., 2005. Gökçeada'da ekstansif koşullarda hayvancılık yapan işletmelerin sosyo-ekonomik açıdan incelenmesi. A.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi, 2005, 11(3), Ankara, 229-235.

Aydın, S., Dellal, G., 2001. Artvin ili Koyun yetiştiriciliğinin yapısal özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü 1-4, Ankara.

Bayramoğlu, Z., 2004. Konya ilinde süt sığırcılığı projesi (100x2) kapsamında yer alan işletmelerin ekonomik analizi (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Bostancı, M.M., 2006, Kırıkkale ilinde koyun yetiştiriciliğinin yapısal ve yetiştiricilik özellikleri. Yüksek Lisans Tezi. A.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bülbül, M., 1979. Bafra ilçesi tütün işletmelerinin ekonomik yapısı yatırım ve cari harcamaların dağılımı ve bunların gelir üzerine etkisi. Ankara Üniversitesi 81 Ziraat Fakültesi Yayınları:710, Bilimsel Araştırma ve incelemeler:416, Ankara.

Dağıstan, E., 2002. Orta-Güney Anadolu bölgesinde koyunculuk faaliyetlerinin ekonomik analizi. (Doktora tezi), Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Dayan, Y.A., 2006. Norduz Koyunu yetiştiriciliği yapılan kimi işletmelerin yapısal özellikleri (Yüksek Lisans Tezi), A.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dellal, İ., Keskin, G., Dellal, G., 2002, GAP Bölgesinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi ve Hayvansal Ürünlerin Pazara Arzı, Proje Raporu 2002-2. Yayın No: 83, Temmuz, Ankara.20-30

Dellal, I., 2000. Antalya İlinde Kıl Keçisi Yetiştiriciliğine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlanması, Proje Raporu 2000-5, Yayın No: 43, Haziran, Ankara.

Demirci, R., 1978. Kırşehir merkez ilçesi hububat işletmelerinde optimal işletme organizasyonları ve yeter gelirli işletme büyüklüklerinin saptanması üzerine bir araştırma. (Doçentlik tezi). Ankara.

Deniz, A., 2009. Hakkari İli Merkez İlçede Koyuculuk Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.

Erkuş, A., Demirci, R., 1996. Tarımsal işletmecilik ve planlama. Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi yayınları, No:1485. Ankara, 80-90

Erkuş, A., Bülbül, M., Kıral, T., Açıl, F., Demirci, R., 1995. Tarım Ekonomisi. Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları,

Gezer, O.N., 2010. Sivas İli Koyunculuk İşletmelerinin Yapısal Özellikleri (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Kabukçu, M.A., Oğuz, C., 1998. Tarım Ekonomisi, Damla Matbaası, Selçuk Üniversitesi, Tarım Ekonomisi, Konya No: 5, Ankara, 298.

Kaya, B., 1997. Şanlıurfa İli Merkez İlçe Tarım İşletmelerinde Koyunculuğun Ekonomik Analizi (Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa.

Keskin, G., 2004 Avrupa Birliği'nde Tarımda Kadının Yeri. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Dergisi, sayı 5 nüsha 10, Konya.

Kıral, T., 1993. Ankara İlinde Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Besi Bölge Şefliği Tarafından Desteklenen Sığır Besiciliği İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi yayın no:1289, Bilimsel Araştırmalar ve İncelemeler no:715, Ankara. 80 s.

Koyun, N., 2001. Hayat Bölgesinde Koyun Yetiştiriciliğinin Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri (Yüksek Lisans Tezi) Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Hatay.

Kumm, K.I., 2009. Profitable Swedish Lamb Production by Economies of Scale, Small Ruminant Research 81, 63–69.

Paksoy, M., 2007. Kahramanmaraş ilinde süt üretimine yönelik keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizi (Doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Rehber, E., 1978. Nevşehir'de Patates Üreten Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi (Doktora tezi), Ankara Üniversitesi. Zirai Ek. ve İşl. Kürsüsü, (Yayınlanmamış), Ankara

Şahin, A., Yıldırım İ., 2002. Koyunculuk İşletmelerinde Hayvansal Üretimin Değerlendirme Biçimleri Üzerine Bir Araştırma: Van İli Örneği, V.Tarım Ekonomisi Kongresi, Erzurum.

Şahinli, M.A., 2011. Konya İlinde Koyunculuk Faaliyetine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi Ve Koyunculuk Faaliyetinde Etkili Olan Unsurların Saptanması (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yetişir, R., Dağ, B., 2009. Konya İlinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği; Sorunları ve Çözüm Önerileri, Ziraat Fakültesi Yayınları, Konya.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	**:**	Ayşe KOCA
Uyruğu	**:**	TC
Doğum Yeri ve Tarihi	**:**	Karaman/10.08.1986
Telefon	**:**	0543 746 47 89
Faks	**:**	
e-mail	**:**	ayse.koca.70100@gmail.com

EĞİTİM

Derece		**Adı, İlçe, İl**	**Bitirme Yılı**
Lise	:	Fatih Lisesi/Merkez/Karaman	2003
Üniversite	:	Selçuk Üniversitesi/Konya	2009
Yüksek Lisans	:		
Doktora	:		

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	**Kurum**	**Görevi**
2011	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı/Nevşehir İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi

UZMANLIK ALANI

YABANCI DİLLER

DİĞER ÖZELLİKLER

Kontrol Edilecek Hususlar	**Evet**	**Hayır**
Sayfa yapısı uygun mu?		
Şekil ve çizelge başlık ve içerikleri uygun mu?		
Denklem yazımları uygun mu?		
İç kapak, onay sayfası, tez bildirimi, özet, abstract, önsöz ve/veya teşekkür uygun yazıldı mı?		
Tez yazımı; Giriş, Kaynak Araştırması, Materyal ve Yöntem (veya Teorik Esaslar), Araştırma Bulguları ve Tartışma, Sonuçlar ve Öneriler sıralamasında mıdır?		
Kaynaklar soyadı sırasına göre verildi mi?		
Kaynaklarda verilen her bir yayına tez içerisinde atıfta bulunuldu mu?		
Kaynaklar açıklanan yazım kuralına uygun olarak yazıldı mı?		
Tez içerisinde kullanılan şekil ve çizelgelerde kullanılan ifadeler Türkçe'ye çevrilmiş mi? (Latince ve Özel kelimeler hariçtir)		
Tezin içindekiler kısmı, tez içerisinde verilen başlıklara uygun hazırlanmış mı?		
[+]Tez Önerisi Formunun (FBE Form 22) ilk sayfası ile birlikte materyal ve yöntem kısımlarını içeren sayfaların fotokopisini tezinizin içindekiler sayfasından önce telli zımbalı formda koydunuz mu?		

Yukarıdaki verilen cevapların doğruluğunu kabul ediyorum.

	Unvanı Adı SOYADI	İmza
Öğrenci :	……	……..
Danışman :	……	……

Tez tesliminde enstitü web sayfası veri tabanında yayınlanmasına **izin veriyorum /vermiyorum**.

Fen Bilimleri Enstitüsü Onayı
Bu tez S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygundur.

Onaylayan Adı SOYADI	Tarih	İmza
……	……	…….

*Seminer, Yüksek Lisans ve doktora tezleri FBE tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır. Tezler FBE'ne teslim edilmeden önce yukarıdaki kontrol listesi öğrenci ve danışman tarafından imzalanmalıdır. Bu sayfa tez teslimi esnasında en üst sayfa olarak verilmelidir.

*Tez ilk savunmaya sunulacağında spiral cilt veya clip dosya formunda FBE teslim edilmelidir.

[+]Bu bilgi Jüri Önerisi Formu(FBE Form 8) ile birlikte Enstitüye verilen nüshada da olmalıdır. Ayrıca, görevlendirilen Jüri Üyelerine de gönderilmelidir.